

VIESOSIOS POLITIKOS IR VADYBOS INSTITUTAS
PUBLIC POLICY AND MANAGEMENT INSTITUTE

**„LIETUVOS KAIMO PLĖTROS
2007–2013 M. PROGRAMOS PRIEMONIŲ
REZULTATO RODIKLIŲ KIEKYBINIŲ
REIŠMIŲ 2008, 2009, 2010 M.
IDENTIFIKAVIMAS IR
ANALIZĖ“**

2008 M. TARPINĖ ATASKAITA

Vykdytojas:

Viešosios politikos ir vadybos institutas
Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius
Tel. +370 5 262 0338
Faks. +370 5 262 5410
info@vpvi.lt
www.vpvi.lt

Direktorius Haroldas Brožaitis

Autoriai:

Rimantas Dumčius (ekspertų grupės vadovas)
Lina Dumčiūtė
dr. Dmitrij Celov

Studija suredaguota: Rūta Krasnovaitė

2009 m. gegužės 27 d. paslaugų teikimo 8D-0106 sutartis
su Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija

2009 m. rugsėjo 24 d.

<u>TURINYS</u>	<u>2</u>
<u>SANTRUMPU SARAŠAS</u>	<u>3</u>
<u>IVADAS</u>	<u>4</u>
<u>1. TYRIMO KONTEKSTAS IR OBJEKTAS</u>	<u>5</u>
1.1. Lietuvos makroekonominės situacijos apžvalga	5
1.2. Žemės ūkio ir maisto pramonės sektorių apžvalga	6
1.3. Makroekonominių ir sektorinių tendencijų įtaka tyrimo rezultatams ..	8
1.4. Tyrimo objektas	8
<u>2. TYRIMO METODAI IR JŲ TAIKYMAS</u>	<u>15</u>
2.1. Apklausos metodo taikymas	16
2.2. Antrinių šaltinių analizės metodo taikymas	19
2.3. Ekonometrinio modeliavimo metodo taikymas	20
<u>3. TYRIMO REZULTATAI</u>	<u>26</u>
3.1. Rezultato rodiklis: Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas remiamose valdose ir (arba) įmonėse	26
3.1.1. Apibrėžimas, skaičiavimo metodai ir jų apribojimai	26
3.1.2. Rezultato rodiklio kiekybinės reikšmės	27
3.1.3. Rezultato rodiklio prognozės	29
3.1.4. Rekomendacijos	30
3.2. Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos – papildoma analizė	31
3.3. Rezultato rodiklis: Į rinką besiskverbiančių ūkių skaičius	34
3.3.1. Apibrėžimas, skaičiavimo metodai ir jų apribojimai	34
3.3.2. Rezultato rodiklio kiekybinės reikšmės ir prognozės	34
3.3.3. Išvados ir rekomendacijos	36
3.4. Rezultato rodiklis: Bendras sukurtų darbo vietų skaičius	36
3.4.1. Modeliuojamo rodiklio problemiškas, pradinė modelio specifikacija ir kiti modeliavimo aspektai	36
3.4.2. Vertinimui naudojamas modelis	39
3.4.3. Rezultato rodiklio kiekybinės reikšmės	41
3.4.4. Išvados ir rekomendacijos	44
3.4.5. Vertinimo rezultatų ribotumas	44
<u>1 PRIEDAS</u>	<u>46</u>
<u>2 PRIEDAS</u>	<u>48</u>
<u>3 PRIEDAS</u>	<u>49</u>

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BPD – Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas

BSVS – ES bendra stebėsenos ir vertinimo sistema

ES – Europos Sąjunga

JTO – Jungtinių Tautų Organizacija

KPP – Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 m. programa

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

NMA – Nacionalinė mokėjimo agentūra prie LR Žemės ūkio ministerijos

Programa – Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 m. programa

TUI – tiesioginės užsienio investicijos

ŽŪIKVC – Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras

ŽŪM – Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija

Ši ataskaita parengta VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto pagal 2009 m. gegužės 27 d. paslaugų teikimo 8D-0106 sutartį su Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (toliau – ŽŪM), kuria įsipareigojama parengti „Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos (toliau – Programos) priemonių rezultato rodiklių kiekybinių reikšmių 2008, 2009, 2010 m. identifikavimą ir analizę“. Paslaugų, kurios teikiamos pagal šią sutartį, tikslas yra padėti ministerijai atlikti kasmetinę Programos įgyvendinimo stebėseną ir pateikti rekomendacijas, kaip įgyvendinti programą ir tobulinti stebėseną.

Teikiant paslaugas bus nustatytos Programos priemonių rezultato rodiklių kiekybinės reikšmės 2008, 2009, 2010 m., išanalizuotas jų pokytis, pateiktos prognozės ir rekomendacijos. Paslaugos bus teikiamos 2009, 2010 ir 2011 m. Šis dokumentas yra pirma tarpinė ataskaita, kurioje analizuojamos 2008 m. Programos rezultato rodiklių reikšmės. Studijos rezultatus užsakovas naudos atsiskaitydamas Europos Komisijai už Programos įgyvendinimą. Ši užduotis atlikta vadovaujantis BSVS vadovu (3 priedas – Rodiklių paaiškinimai), patvirtintu 2006 m. rugsėjo mėn. Europos Komisijos žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinio direktorato.

Rengiant ataskaitą atlikti tokie darbai: apskaičiuoti 2008 m. Programos rezultato rodikliai, numatytos jų tendencijos, įgyvendinimo eiga, pateiktos prognozės ir rekomendacijos. 2008 m. tarpinės ataskaitos 1 skyriuje aprašomas tyrimo objektas ir kontekstas, 2 skyriuje pateikiami tyrimo metodai ir jų taikymas, 3 skyriuje pateikiami tyrimo rezultatai.

Tyrėjų komanda dėkoja už svarų indėlį į 2008 m. tarpinės ataskaitos rengimą teikiant reikalingus duomenis ir informaciją:

- Almai Rasimienei – ŽŪM Kaimo plėtros departamento Kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo skyriaus vyriausiajai specialistei;
- Tomui Lozoraičiui – ŽŪM Kaimo plėtros departamento Kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo skyriaus vyriausiajam specialistui;
- Audriui Davidoniui – NMA Projektų valdymo ir veiklos ataskaitų skyriaus vedėjui;
- Ritai Varškienei – NMA Projektų valdymo ir veiklos ataskaitų skyriaus vyriausiajai specialistei;
- Valdemarui Sviackevičiui – ŽŪIKVC Žemės ūkio subjektų registro skyriaus vadovui;
- Ramunei Stelmokienei – ŽŪIKVC Žemės ūkio subjektų registro skyriaus vyriausiajai specialistei;
- Jelenai Karoblienei – ŽŪIKVC Žemės ūkio subjektų registro skyriaus vyriausiajai specialistei;
- Vytautui Mackoniui – ŽŪIKVC Žemės ūkio subjektų registro skyriaus vyresniajam analitikui;
- kitiems asmenims, kurie rengė ir teikė tyrimui reikalingą informaciją.

1. TYRIMO KONTEKSTAS IR OBJEKTAS

Šiame skyriuje pristatome Lietuvos makroekonominės situacijos ir žemės ūkio ir maisto pramonės sektorių praėjusių metų ir šių metų pradžios būklės apžvalgą. Ši apžvalga reikalinga siekiant parodyti, kokios makroekonominės ir sektorių tendencijos galėjo daryti įtaką KPP įgyvendinimui ir skaičiuojamų rezultato rodiklių reikšmėms. Taip pat šiame skyriuje pristatome tyrimo objektą, nurodydami KPP tikslus, prioritetus, lėšų pasiskirstymą tarp Programos priemonių, Programos stebėsenos sistemą ir stebėsenos duomenų prieinamumą, o tai leidžia geriau suprasti kituose 2008 m. tarpinės ataskaitos skyriuose pristatomus pasirinktus tyrimo metodus ir gautus tyrimo rezultatus.

1.1. Lietuvos makroekonominės situacijos apžvalga

2008 m. Lietuvos ūkio plėtros tempas sumažėjo iki 3 proc., tačiau išliko teigiamas. Paskutinįjį 2008 m. ketvirtį realaus bendrojo vidaus produkto (BVP) metinis pokytis tapo neigiamas. Ekonomikos plėtrai lėtėjant, į Lietuvos išdą surinkta mažiau pajamų nei planuota, todėl preliminariais duomenimis Lietuvos fiskalinis deficitas netgi šiek tiek viršijo Maastrichto kriterijų – 3,2 proc. BVP. Lietuvoje ėmė slopti infliacija, kuri buvo didžiausia 2008 m. vasarą. Lietuvoje vartojimo kainų indekso metinis pokytis 2008 m. birželį pakilo iki 12,5 proc., o vėliau nuolat mažėjo iki 8,5 proc. gruodžio mėn. Padėtis darbo rinkoje ėmė blogėti 2008 m. II ketvirtį, o metams baigiantis, nedarbo lygis pakilo iki 8 proc. ir tapo beveik dvigubai didesnis nei prieš metus. Investiciniai procesai Lietuvoje taip pat smuko – tik tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautas išliko teigiamas (žr. 1 lentelę). Tačiau 2009 m. pradžioje TUI sumažėjo iki 31 484,6 mln. Lt. Prekių ir paslaugų eksporto apimtis 2008 m. dar buvo ketvirtadaliu didesnė nei užpernai (žr. 1 lentelę), tačiau kitų metų pradžioje ekonominė krizė kliudė ir eksportuojančius sektorius. Pablogėjus vartotojų lūkesčiams ir smunkant pajamoms, sumažėjo ir vidaus vartojimas.

1 lentelė. Lietuvos pagrindiniai makroekonominiai rodikliai 2007 ir 2008 m.

Lietuvos pagrindiniai makroekonominiai rodikliai	2007 m.	2008 m.
Realaus BVP metinis pokytis, proc.	8,9	3,0
Lietuvos biudžeto fiskalinis balansas, BVP proc.	-1,0	-3,2
Metinė infliacija, proc.	8,2	8,5
Nedarbo lygis	4,2	7,9
Materialinės investicijos (I–IV ketv.) palyginti su ankstesniais metais, proc.	122,8	100,3
Tiesioginės užsienio investicijos metų pradžioje, mln. Lt	28 895,8	35 503,9
Eksportas, mln. Lt	43 192,4	55 511,0

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV

2009 m. pradžioje aptarti ekonominiai rodikliai dar pablogėjo. Šių metų I ketvirtį BVP palyginamosiomis kainomis buvo beveik 14 proc. mažesnis nei prieš metus. Prekių eksportas šių metų sausio–kovo mėn. smuko daugiau nei penktadaliu. Itin suprastėjo užsienio investicijų rodikliai: TUI 2009 m. I ketv. buvo 7 proc. mažesnės nei 2008 m. IV ketv. Nedarbo lygis pirmąjį 2009 m. ketvirtį išaugo iki 11,9 proc.¹ ir beveik pasiekė 2004 m. lygį. Neigiama makroekonominė padėtis neabejotinai kliudė žemės ūki, maisto pramonę ir kitas ekonominės veiklos rūšis, kurios yra tiesiogiai remiamos įgyvendinant KPP priemones.

1.2. Žemės ūkio ir maisto pramonės sektorių apžvalga

Pagal Statistikos departamento prie LRV duomenis IV praėjusių metų ketvirtį žemės ūkis ir statyba smuko labiausiai iš visų Lietuvos ūkio šakų. Tačiau pirmąjį šių metų ketvirtį, žemės ūkio sektoriuje pridėtinė vertė sumenko mažiausiai iš visų ūkio sektorių – 1,3 proc. Tokie svyravimai rodo didelį žemės ūkio sektoriaus nestabilumą ir akivaizdžią priklausomybę nuo sezoninių ir derliaus veiksnių². Nors 1996–2008 m. žemės ūkio dalis BVP sumažėjo nuo 12,3 iki 4,5 proc.³, absoliučiais skaičiais šis sektorius iš lėto augo ir Lietuvos ekonomikoje vis dar atlieka labai svarbų vaidmenį. Nepaisant lyginamojo svorio smukimo, šiame sektoriuje sukuriama gana didelė, palyginti su ES vidurkiu, BVP dalis (2006 m. ES vidurkis – 1,2 proc., 2006 m. Lietuvoje – 5,9 proc.). Nuo šio sektoriaus priklauso didžiausios šalies pramonės šakos – maisto pramonės – gamybos ir eksporto plėtra.

2008 m. gyvulininkystės produkcijos supirkimo kritimą kompensavo augalininkystės produkcijos gamybos augimas, pavyzdžiui, grūdų supirkimas padidėjo 43 proc.⁴ Tačiau praėjusiais metais žemės ūkio sektoriaus atstovai susidūrė su nepalankia žemės ūkio produkcijos kainų dinamika. Trečdaliu smuko pieno supirkimo kaina. Dėl mažų pieno supirkimo kainų Lietuvoje mažėja gyvulių. Galvijų skaičiaus mažėjimo tendencija pastebima jau ne pirmus metus. Nuo 1990 m. iki šių metų pradžios jis smuko daugiau kaip 3 kartus – nuo 2422,3 tūkst. iki 770,9 tūkst., o kiaulių – nuo 2730,2 tūkst. iki 897,1 tūkst.⁵ Statistikos departamento duomenimis augalininkystės produkcijos augimą lydėjo 2008 m. IV ketv. palyginti su atitinkamu laikotarpiu pernai net 40 proc. smukusios grūdų supirkimo kainos.

2009 m. I ketv. ir toliau krito žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos. Dėl jų smukimo labiausiai kenčia pieno gamintojai. Pieno gamintojų padėties nepagerino ir šių metų vasario mėn. Europos Komisijos padidintos eksporto subsidijos į trečiąsias šalis. Pirmiausia tai turėjo teigiamos įtakos pieno perdirbėjų eksporto rezultatams. Didžiausia pieno sektoriaus problema – smulkūs pieno ūkiai. Lietuva pagal viename ūkyje pagaminto pieno kiekį yra ES valstybių sąrašo pabaigoje (blogesnė situacija užfiksuota tik Bulgarijoje ir Rumunijoje). Statistikos departamento prie LRV duomenimis šių metų I ketvirtį galvijų supirkimas krito nedaug – 5 proc., tačiau net 18 proc. išaugo

¹ Statistikos departamento prie LRV duomenys.

² SEB banko Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2009 m. birželis, Nr. 36, p. 7.

³ Statistikos departamento prie LRV duomenys.

⁴ Statistikos departamento prie LRV duomenys.

⁵ Statistikos departamento prie LRV duomenys.

pieninių karvių skerdimas. Karves ūkininkai skerdė dėl kritusių pieno supirkimo kainų. Dėl šios priežasties pieno gamyba ateityje gali dar sumažėti. Šių metų I ketvirtį taip pat smuko kiaulių ir paukščių supirkimo kainos. Mėsos perdirbimo sektoriuje vyrauja mažos įmonės – dėl to taip pat kenčia šio sektoriaus gamybos veiksmingumas.

Augalininkystės sektoriuje padėtis buvo kiek geresnė. 2009 m. I ketv. didėjo augalininkystės produkcijos supirkimas. Tačiau dėl sumažėjusių supirkimo kainų žemdirbių pajamos už parduotą produkciją nepadidėjo. Dėl ekonominės krizės atpigo pašarai ir žemės ūkio statiniai. Taip pat šiek tiek sumažėjo statybos medžiagų, naftos produktų, mineralinių trąšų ir transporto priemonių kainos. Šie daugiausia tos pačios ekonominės krizės nulemti pokyčiai galėjo kiek palengvinti žemdirbių ekonominę padėtį.

Žemės ūkio sektoriuje taip pat didelė kvalifikuotos darbo jėgos stygiaus problema, atsiradusi dėl sparčios emigracijos. Nuo įstojimo į ES iki praėjusių metų dirbančiųjų skaičius šiame sektoriuje sumažėjo perpus. Viena vertus, tai yra teigiamas procesas, parodantis darbo našumo augimą, tačiau, antra vertus, tai rodo, kad sektorių paliko daug kvalifikuotų specialistų ir dalis jų išvyko dirbti į užsienį. Smulkių ir neveiksmingų ūkių problemą galėtų padėti spręsti valdų konsolidacija ir žemdirbių kooperacija. Pastaroji ne tik prisidėtų prie darbo našumo augimo, bet ir padidintų žemdirbių derybinę galią. Tačiau tarp Lietuvos žemdirbių kooperacija yra nepopuliari.

Anot „DnB Nord“ analitikų, nors praėjusiais metais maisto pramonė palyginamosiomis kainomis sukūrė 2,3 proc. mažiau pridėtinės vertės negu prieš metus, tačiau tai buvo nulemta trumpalaikių nepalankių aplinkybių (pasaulinės ekonominės krizės, didelio kainų svyravimo pasaulinėje rinkoje, ES eksporto subsidijų laikino sustabdymo) ir nereiškia ilgalaikių perspektyvų blogėjimo⁶. Priešingai, JTO prognozuoja maisto produktų paklausos augimą ir atitinkamai jų kainų augimą. Tai ilgainiui sudarys ir palankesnes žemės ūkio sektoriaus plėtros sąlygas.

2003–2007 m. laikotarpiu maisto pramonės eksportas plėtojosi dinamiškiau negu pardavimai vidaus rinkoje, tačiau pernai eksportas smuko net 34 proc.⁷ Be anksčiau minėtų priežasčių tam turėjo įtakos žemas JAV dolerio kursas bei Rusijos, Lenkijos ir kai kurių kitų Lietuvai svarbių eksporto rinkų nacionalinių valiutų nuvertėjimas⁸. Trečius metus iš eilės kilo materialinės investicijos į maisto perdirbimo sektorių. Statistikos departamento prie LRV duomenimis, TUI srautas pernai sudarė 111 mln. Lt ir, palyginti su 2007 m., ūgtelėjo penktadaliu. Maisto pramonė iš kitų pramonės šakų išsiskyrė beveik pastoviu pelningumo koeficientu, kuris 2003–2006 m. vidutiniškai sudarė 5,3 proc. 2007 m. šis koeficientas pakilo iki 7,3 proc., o pernai smuko žemiau 3 proc.⁹ Tačiau šiame sektoriuje esama ir neigiamų tendencijų – aukštas įsiskolinimo lygis, vietinės žaliavos trūkumas. Dėl ekonominės krizės traukiantis vidaus rinkai, padidėjus lenkiškų produktų konkurencijai ir gilėjant nuosmukiui Rusijos rinkoje, artimiausioje perspektyvoje maisto pramonės sektoriaus perspektyvos nėra labai geros.

⁶ „DnB NORD“ banko leidinys „Lietuvos ekonomikos perspektyvos“, 2009 m., p. 83;

⁷ Statistikos departamento prie LRV duomenys.

⁸ „DnB NORD“ banko leidinys „Lietuvos ekonomikos perspektyvos“, ten pat.

⁹ Statistikos departamento prie LRV duomenys.

1.3. Makroekonominių ir sektorių tendencijų įtaka tyrimo rezultatams

Dėl pasaulinės ekonomikos krizės prastėjant ekonominei padėčiai ir mažėjant investicijoms į žemės ūkio sektorių, labai svarbi ES parama šiam sektoriui. Numatyta, kad ES parama žemės ūkio ir maisto pramonės sektoriui 2007–2013 m. sudarys 6 mlrd. Lt. Prastėjant sukurtos pridėtinės vertės rezultatams, didėjant nedarbui šalyje, mažėjant eksportui, ES parama žemdirbiams tampa viena iš ūkių konkurencingumą didinančių priemonių. Tai skatina žemdirbius aktyviau dalyvauti KPP priemonėse. ES skiriamos lėšos padeda spręsti žemės ūkio darbo našumo, prastos ūkių struktūros, apyvartinių lėšų trūkumo ir kitas problemas. Mažėjant supirkimo kainoms ir atitinkamai žemdirbių gaunamoms pajamoms, populiarėja priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, nes ši priemonė užtikrina nedideles, bet stabilias pajamas. Kadangi pagal daugelį rodiklių padėtis žemės ūkyje yra geresnė negu vidutiniškai šalyje, tai skatina jaunesnius ūkininkus pradėti ūkininkauti – todėl priemonė „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ taip pat yra gana populiarūs. Pagal šią priemonę 2009 m. I ketvirtį gauta 1246 paraiškų (28 proc. nuo visų 1 krypties paraiškų) 164,8 mln. litų paramos sumai, iš kurių didžiausia dalis (964) jau patvirtintos. Siekdami padidinti gamybos veiksmingumą valdose ar įmonėse, žemdirbiai ir maisto perdirbimo įmonės aktyviai dalyvauja priemonėse „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ bei „Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“.

Apibendrinami galime teigti, kad prastėjanti ekonominė padėtis privertė žemdirbius aktyviau dalyvauti KPP priemonėse. Tačiau ekonominė krizė turėjo ir turės neigiamų padarinių siekiant šių priemonių rezultato rodiklių dėl prastėjančių žemdirbių ūkininkavimo sąlygų: pabrangusių paskolų ar sumažėjusių galimybių pasiskolinti, vėluojančių atsiskaitymų iš produkcijos supirkėjų, kritusių produkcijos supirkimo kainų ir kita.

Kitame poskyryje pristatome KPP kryptis, tikslus, prioritetus, šioje ataskaitoje vertinamus rezultato rodiklius ir svarbiausius KPP stebėsenos sistemos bruožus, kurie aktualūs šiam darbui.

1.4. Tyrimo objektas

Bendrasis Lietuvos kaimo plėtros tikslas 2007–2013 m. – užtikrinti ekonomikos augimą didinant žemės ūkio, maisto ir miškų ūkio sektorių konkurencingumą, sukuriant galimybių kaimo ekonominei veiklai įvairinti ir gyvenimo kokybei kaimo vietovėse gerinti, kartu puoselėjant žmogiškąsias, gamtines ir kitas kaimo vertybes, mažinant skirtumus tarp miesto bei kaimo ir atskirų regionų. 2 lentelėje pateikiami KPP tikslai ir prioritetai pagal finansavimo kryptis.

2 lentelė. KPP tikslai ir prioritetai pagal kryptis

I KRYPTIS „Žemės, maisto ir miškų ūkio sektorių konkurencingumo didinimas“	II KRYPTIS „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“	III KRYPTIS „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“	IV KRYPTIS „Leader“
<p>Tikslas</p> <p>Plėtoti šiuolaikiškus ir konkurencingus žemės, maisto ir miškų ūkio sektorius.</p>	<p>Tikslas</p> <p>Gerinti aplinką, kraštovaizdį ir sustabdyti biologinės įvairovės mažėjimą racionaliai naudojant žemės išteklius, remiant subalansuotą žemės ir miškų ūkio plėtrą.</p>	<p>Tikslas</p> <p>Gerinti gyvenimo kokybę ir didinti gyventojų užimtumą kaimo vietovėse.</p>	<p>Tikslas</p> <p>Skatinti kaimo plėtrą per vietos iniciatyvas ir partnerystės ryšius.</p>
<p>Prioritetai</p> <p>1.1. Ūkių ir miško valdų struktūros ir susijusios infrastruktūros gerinimas. 1.2. Modernizacijos, technologijos, inovacijos lygio kėlimas, produktų kokybės ir rinkodaros gerinimas. Žmogiškųjų išteklių stiprinimas.</p>	<p>Prioritetai</p> <p>2.1. Aplinką tausojanti ūkininkavimo praktika. 2.2. Klimato kaitos mažinimas. 2.3. Biologinės įvairovės išsaugojimas ir didelės gamtinės vertės bei tradicinių agrarinių vietovių plėtra.</p>	<p>Prioritetai</p> <p>3.1. Alternatyvių darbo vietų ir pajamų šaltinių kūrimas. 3.2. Socialinės ir fizinės infrastruktūros gerinimas, kultūros paveldo apsauga ir puoselėjimas.</p>	<p>Prioritetai</p> <p>4.1. Vietos iniciatyvų ir partnerystės skatinimas ugdant kaimo gyventojų gebėjimus ir skatinant juos bendradarbiauti rengiant bei įgyvendinant vietos strategijas.</p>
<p>Rezultato rodikliai</p> <ul style="list-style-type: none"> Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas remiamose valdose ir (arba) įmonėse. Naujus produktus ir (arba) technologijas sukūrusių ūkių skaičius. Į rinką besiskverbiančių ūkių skaičius. Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, įskaičiuojant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą. 	<p>Rezultato rodikliai</p> <ul style="list-style-type: none"> Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, įskaičiuojant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą. 	<p>Rezultato rodikliai</p> <ul style="list-style-type: none"> Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas iš ne žemės ūkio veiklos paramą gavusių subjektų ūkiuose ir mikroįmonėse. Kaimo gyventojų, besinaudojančių geresnėmis paslaugomis, skaičius. Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, įskaičiuojant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą. 	<p>Rezultato rodikliai</p> <ul style="list-style-type: none"> Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, įskaičiuojant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą.

Šaltinis: ŽŪM, sudaryta autorių.

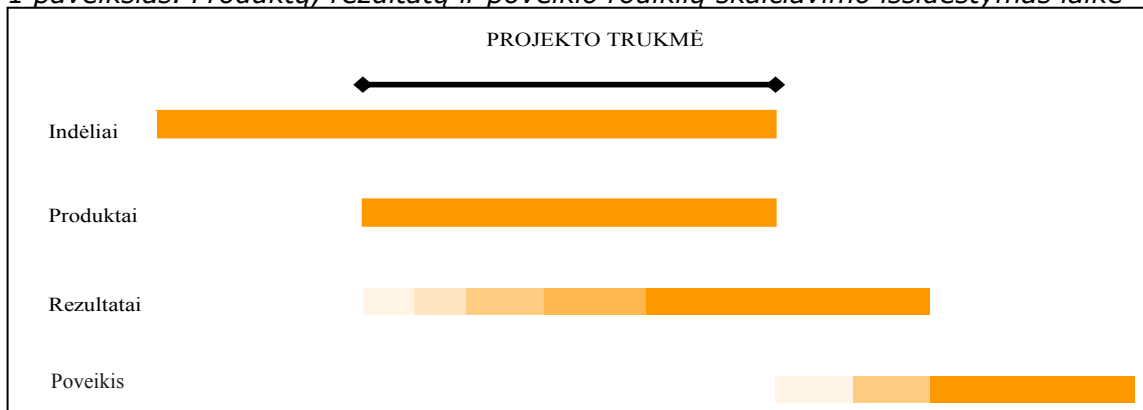
Trumpai apibūdinsime šioje ataskaitoje vertinamų rezultato rodiklių vietą bendroje rodiklių sistemoje. Programos rodikliai skirstomi į konteksto ir veiklos rodiklius. Konteksto rodikliai padeda išmatuoti programos socialinį ir ekonominį kontekstą (arba aplinką) ir jos pokyčius, o veiklos rodikliai – programos įtaką. Visi veiklos rodikliai gali būti skirstomi į: finansinius rodiklius, kuriais matuojami finansiniai ištekliai (įsipareigojimai ir išlaidos), skirtus programai, ir fizinius rodiklius, kuriais matuojami fiziniai pasiekimai, rezultatai ir poveikis.

Savo ruožtu fiziniai rodikliai yra skirstomi į: poveikio rodiklius, kuriais matuojami ilgo laikotarpio padariniai (nauda ar žala) visoms tikslinėms grupėms, susijusius su finansuojama programa (pvz., mokymasis visą gyvenimą, jaunimo užimtumo lygis); rezultato rodiklius, kuriais matuojami tarpiniai padariniai (nauda ar žala), kuriuos patiria tikslinė grupė įgyvendinus finansuojamas veiklas ar jų įgyvendinimo metu (pvz., po mokymų įsidarbinę, įgiję kvalifikaciją asmenys) ir produkto rodiklius, kuriais matuojami tiesioginiai programos padariniai (nauda ar žala) tikslinei grupei

trumpuoju laikotarpiu – įgyvendinus finansuojamus veiksmus ar jų įgyvendinimo metu (pvz., parengtos programos, išmokyti dalyviai). Produkto rodikliai skaičiuojami projekto įgyvendinimo metu pagal projektų informaciją; rezultato rodikliai skaičiuojami ir projekto įgyvendinimo metu, ir jam pasibaigus (ne tik pagal projektų informaciją, bet ir remiantis apklausų, kitais informacijos šaltiniais); poveikio rodikliai skaičiuojami įgyvendinimui pasibaigus, išskyrus konteksto rodiklius, kurie gali būti skaičiuojami ir įgyvendinimo metu pagal išorinius informacijos šaltinius (žr. 1 paveikslą „Produktų, rezultatų ir poveikio rodiklių skaičiavimo išsidėstymas laike“).

Tad pradedant rezultato rodiklių reikšmių nustatymu neretai stebėsenai nebeužtenka naudoti duomenis, kurie gali būti surenkami pačių paramos gavėjų ir per projektų įgyvendinimo laikotarpį. Sudėtingesniems rezultato rodikliams apskaičiuoti gali prireikti tyrimų, kuriais būtų analizuojami dėl programos įgyvendinimo atsiradę pokyčiai už paramos gavėjo valdos ar įmonės ribų, o šie pokyčiai gali pasireikšti ir pasibaigus projektų įgyvendinimui. Svarbu pažymėti, kad dėl objektyviai sudėtingų priežastinių ryšių tarp įgyvendinamos programos priemonių, paramos gavėjų ir jų aplinkos neretai šių rodiklių reikšmės yra tik apytikslės. Todėl jos dažnai vadinamos „įvertintomis“, o ne „apskaičiuotomis“.

1 paveikslas. Produktų, rezultatų ir poveikio rodiklių skaičiavimo išsidėstymas laike

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas.

KPP rezultato rodiklių reikšmių įvertinimas tiek tenkina vidinius nacionalinius viešosios politikos įgyvendinimo priežiūros ar vertinimo poreikius, tiek padeda užtikrinti atskaitomybę Europos Komisijai, kuri yra įgaliota prižiūrėti Bendrijos lėšomis finansuojamos viešosios politikos įgyvendinimą Europos Sąjungos lygmeniu. Dalis ES finansuojamų programų rodiklių turi būti agreguojama ES lygmeniu, todėl svarbu, kad visos ES šalys šiuos rodiklius apibrėžtų ir vertintų arba skaičiuotų vienodai. Kita dalis rodiklių padeda tenkinti nacionalinės politikos įgyvendinimo ir stebėsenos poreikius.

Trumpai pristatysime programos išteklių paskirstymą. 3 lentelėje pateiktas lėšų paskirstymas pagal KPP kryptis ir priemones. Lėšų išdėstymas pagal KPP kryptis pirmiausia atspindi didelį poreikį investuoti į žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo didinimą, t. y. gerinti struktūrą, našumą ir produkcijos kokybę. Todėl 40 proc. visų lėšų skiriama investicijoms pagal I kryptį. Siekiant užtikrinti subalansuotą kaimo plėtrą, išsaugant ir puoselėjant kraštovaizdį, gamtos ir kultūros vertybes, 38 proc. visų lėšų bus skiriama investicijoms pagal II kryptį. 18 proc. visų lėšų bus skiriama

investicijoms pagal III kryptį, kuria siekiama kurti alternatyvius pajamų šaltinius ir įsidarbinimo galimybes, atnaujinti bei plėtoti kaimus, stiprinti kaimo vietovių žmogiškuosius išteklius ir įgyvendinti vietos iniciatyvas pagal „Leader“ metodą, kartu gerinant gyvenimo kokybę ir užkertant kelią dideliame kaimo gyventojų skaičiaus sumažėjimui. Likę 4 proc. išteklių bus skirti šios strategijos įgyvendinimo techninei pagalbai.

3 lentelė. Bendras lėšų paskirstymo 2007–2013 m. planas

KPP kryptys, prioritetai ir priemonės	Visų lėšų dalis, proc.	Visų lėšų dalis, mln. EUR
I kryptis	40,02	697,65
1 prioritetas. Žemės ūkio ir miško valdų struktūros ir susijusios infrastruktūros gerinimas	13,56	236,32
I.1.1. Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	7,07	123,22
I.1.2. Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas	2,68	46,68
I.1.3. Pusiau natūrinis ūkininkavimas	1,29	22,42
I.1.4. Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra	2,52	44,00
2 prioritetas. Modernizacijos, technologijos ir inovacijos lygio kėlimas, produktų kokybės ir rinkodaros gerinimas	24,18	421,61
I.2.1. Žemės ūkio valdų modernizavimas	17,26	300,97
I.2.2. Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas	5,92	103,12
I.2.3. Miškų ekonominės vertės didinimas	0,88	15,38
I.2.4. Dalyvavimas maisto kokybės schemose	0,12	2,14
3 prioritetas. Žmogiškųjų išteklių stiprinimas	2,28	39,72
I.3.1. Profesinio mokymo ir informavimo veikla	0,90	15,66
I.3.2. Naudojimas konsultavimo paslaugomis	1,38	24,06
II kryptis	37,84	659,67
1 prioritetas. Aplinką tausojanti ūkininkavimo praktika	8,84	154,13
II.1.1. Agrarinės aplinkosaugos išmokos (Ekologinio ūkininkavimo programa)	8,84	154,13
2.2. prioritetas. Klimato kaitos mažinimas	4,14	111,71
II.2.1. Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	2,72	47,37
II.2.2. Pirmas ne žemės ūkio paskirties žemės ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	2,08	36,34
II.2.3. Miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių įdiegimas	0,68	12,00
II.2.4. Pelno nesiekiančios investicijos miškuose	0,46	8,00
II.2.5. Miškų aplinkos apsaugos išmokos	0,46	8,00
2.3. prioritetas. Biologinės įvairovės išsaugojimas, didelės gamtinės vertės ir tradicinių agrarinių vietovių plėtra	22,59	393,83
II.3.1. „Natura 2000“ išmokos ir išmokos, susijusios su Direktyva 2000/60/EB (Bendroji vandens politikos direktyva)	0,34	6,00
II.3.2. „Natura 2000“ išmokos	1,17	20,40
II.3.3. Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves	13,17	229,63
II.3.4. Agrarinės aplinkosaugos išmokos (Tarybos reglamento (EB) Nr. 1698/2005 36 straipsnio (a) punkto (iv) papunktis ir 39 straipsnis)	7,90	137,80
II.3.4.1. Kraštovaizdžio tvarkymo programa	7,18	125,17
II.3.4.2. Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo programa	0,07	1,28
II.3.4.3. „Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo programa	0,65	11,35
III kryptis (įskaitant „Leader“ priemonę, kai ja siekiama III krypties tikslų)	17,68	308,28
3.1. prioritetas. Alternatyvių darbo vietų ir pajamų šaltinių kūrimas	12,54	218,76
III.1.1. Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos	2,39	41,72
III.1.2. Parama verslo kūrimui ir plėtrai	4,20	73,27
III.1.3. Kaimo turizmo veiklos skatinimas	3,54	61,71
III.1.4. Vietos plėtros strategijų, kuriomis siekiama III	2,41	42,06

KPP kryptys, prioritetai ir priemonės	Visų lėšų dalis, proc.	Visų lėšų dalis, mln. EUR
krypties tikslų, įgyvendinimas („Leader“)		
3.2. Socialinės ir fizinės infrastruktūros gerinimas, kaimo paveldo apsauga ir puoselėjimas	5,14	89,52
III.2.1. Kaimo atnaujinimas ir plėtra	5,14	89,52
IV kryptis. „Leader“	6,29	109,6
IV.1. Vietos iniciatyvų ir bendradarbiavimo skatinimas bei žmogiškųjų gebėjimų ugdymas, siekiant rengti ir sėkmingai įgyvendinti vietos plėtros strategijas	0,46	8,02
IV.1.1. VVG veikla, įgūdžių įgijimas ir aktyvumo skatinimas vietovėje pagal 59 straipsnį	0,27	4,68
IV.1.3. Bendradarbiavimo projektų įgyvendinimas	0,19	3,34
Techninė pagalba	4,00	69,73
SUMA (I kryptis + II kryptis + III kryptis + IV.1 kryptis + Techninė pagalba)	100	1743,36

Šaltinis: ŽŪM.

Programos lėšos pradėtos naudoti 2007 m., tačiau ne visose KPP priemonėse. Remiantis NMA pateikta informacija, 2008 m. parama (bent dalis paramos pagal pasirašytą sutartį ar patvirtintą paraišką) buvo išmokėta:

- pagal visas KPP I krypties priemones, išskyrus „Naudojimas konsultavimo paslaugomis“ ir „Miškų ekonominės vertės didinimas“;
- pagal visas II krypties priemones išskyrus „Pirmas žemės ūkio paskirtis žemės apželdinimas mišku“, „Pirmas ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių įdiegimas“ ir „Pelno nesiekiančios investicijos miškuose“.

2008 m. nebuvo skirta jokios didesnės paramos pagal KPP III ir IV krypties priemones. Todėl šiemet skaičiavome ir vertinome rezultato rodiklio reikšmes tik I ir II krypties priemonėms, pagal kurias parama jau buvo išmokėta. 4 lentelėje pateikiamas surinktų paraiškų skaičius ir išmokėta suma pagal Programos kryptis. Kaip matyti, daugiausia paraiškų surinkta ir daugiausia paramos išmokėta pagal Programos II kryptį. Rezultato rodiklių skaičiavimo metodika pateikiama 2 ataskaitos skyriuje.

4 lentelė. Surinktų paraiškų skaičius ir išmokėta suma pagal Programos kryptis 2008 m.

Programos kryptis	2008 m.	
	Surinkta paraiškų, vnt.	Išmokėta paramos suma, mln. Lt.
I kryptis	2854	108,4
II kryptis	105288	194,4
III kryptis	221	-
IV kryptis	30	0,1

Šaltinis: NMA, sudaryta autorių.

Trumpai pristatysime aktualius KPP stebėsenos sistemos bruožus. Žemės ūkio ministerija kaip vadovaujančioji institucija, vadovaudamasi Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 nuostatomis, ir Stebėsenos komitetas atsako už Programos stebėsenos ir vertinimo sistemą. Ši sistema grindžiama ES bendra stebėsenos ir vertinimo sistema (toliau – BSVS). Kaip ir išankstinį vertinimą, tarpinį ir galutinį vertinimus atlieka nepriklausomi stebėtojai. Vykdam tęstinę stebėseną ir vertinimą kasmet rengiamos metų pažangos ataskaitos ir iki birželio 30 d.

teikiamos Europos Komisijai. Metų pažangos ataskaitoje pateikiama visa minėto reglamento 82 straipsnyje nurodyta kiekybinė ir kokybinė informacija. Šios ataskaitos stebėsenos lentelėse pateikiama kiekybinė informacija, pagrįsta bendrais pajėgumų ir rezultatų rodikliais. ŽŪM šiuos uždavinius atlieka Kaimo plėtros departamentas. Duomenys kaimo plėtros programos įgyvendinimo stebėsenai kaupiami:

- Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM (toliau – NMA) informacinėse sistemose;
- Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro (ŽŪIKVC) tvarkomuose registruose.

NMA yra kaupiama informacija, kuri reikalinga sėkmingai administruoti KPP priemonės – duomenys iš paraiškų paramai gauti, paramos gavėjų ataskaitų, pranešimų, užpildytų klausimynų ir kitų dokumentų, taip pat paramos valdymui ir stebėsenai reikalingi duomenys iš įvairių registrų. ŽŪIKVC administruoja Žemės ūkio ir kaimo verslo registrą, Ūkinių gyvūnų registrą ir Žemės sklypų registrą – vykdo jų projektavimo, kūrimo ir palaikymo darbus, užtikrina jų funkcionavimą. Šiuose registruose kaupiama didelė dalis KPP įgyvendinimo stebėsenai ir vertinimui reikalingų duomenų.

Šiam tyrimui buvo reikalinga tik nedidelė NMA ir ŽŪIKVC kaupiamos informacijos dalis. 5 lentelėje pateikiame duomenis, kuriuos iš jų gavome tyrimui. Tačiau reikia pažymėti, kad šios institucijos nekaupia duomenų apie visų KPP priemonių paramos gavėjų gautą grynąjį pelną. Todėl dalį šių KPP rezultato rodiklių stebėsenai reikalingų duomenų reikėjo surinkti atskirai. Taip pat tik pagal Programos priemones „Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos“, „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ ir „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ kaupiami duomenys apie paramos gavėjų valdose ar įmonėse sukurtų darbo vietų skaičių. Todėl šiam skaičiui nustatyti kitose priemonėse taip pat reikalinga atlikti papildomus tyrimus.

5 lentelė. *Stebėsenos ir tyrimo duomenys, kuriuos NMA ir ŽŪIKVC pateikė Viešosios politikos ir vadybos instituto prašymu*

Iš NMA gauti duomenys	Iš ŽŪIKVC gauti duomenys
Tiesiogiai stebėsenai panaudojami duomenys:	
informacija iš paraiškų apie prognozuojamą grynąjį pelną I krypties investicinių priemonių paramos gavėjų valdose ar įmonėse;	informacija apie priemonės „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ EDV pokytį;
informacija apie priemonės „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ paraiškose pateikiamą pradinį EDV dydį;	informacija apie priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos ūkių“ perėmėjų deklaruotą žemės plotą, ūkių specializaciją ir galvijų skaičių.
informacija apie priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ pareiškėjų ir perėmėjų valdos kodus;	
informacija apie surinktą paraiškų skaičių ir išmokėtą paramą pagal KPP priemones.	
Pagalbinė informacija, kuri panaudota atliekant šį tyrimą:	
I krypties neinvesticinių priemonių paramos gavėjų kontaktiniai duomenys.	

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kitame 2008 m. tarpinės ataskaitos skyriuje pristatome KPP rezultato rodiklių reikšmių įvertinimui taikytą tyrimo metodiką, o 3 skyriuje pateikiame šio tyrimo rezultatus.

2. TYRIMO METODAI IR JŲ TAIKYMAS

Rengdami studiją vadovavomės Bendros stebėsenos ir vertinimo sistemos (toliau – BSVS) vadovu (žr. 3 priedą – Rodiklių paaiškinimai), patvirtintu 2006 m. rugsėjo mėn. Europos Komisijos Žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinio direktorato. Atlikdami numatytas užduotis deriname šiuos tyrimo metodus:

- apklausas;
- antrinių šaltinių analizę;
- ekonometrinį modeliavimą.

6 lentelėje pateikiamos studijos užduotys ir taikytini tyrimo metodai pagal Programos kryptį ir rodiklius. Šių tyrimo metodų taikymas ir darbo atlikimo metodika aprašyta tolesniuose poskyriuose.

6 lentelė. Studijos užduotis ir tyrimo metodai pagal programos kryptį ir rodiklius

Rodiklis	Programos kryptis	Tyrimo užduotis	Tyrimo metodas
Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas remiamose valdose ir (arba) įmonėse	I kryptis	Pateikti rodiklio apibrėžimą, aprašyti skaičiavimo metodiką, matavimo vieneta, rodiklio skaičiavimui reikalingų duomenų šaltinius; identifikuoti rodiklio kiekybines reikšmes Programos I krypties priemonių ir ūkio sektorių (žemės ūkio, maisto pramonės, miškų ūkio) lygmenimis 2008, 2009 ir 2010 metais; įvertinti rodiklio įgyvendinimo eigą, tendencijas, numatyti tikslų pasiekimo prognozes, rekomendacijas.	Apklausa, antrinių šaltinių (projektų įgyvendinimo ataskaitų) analizė
Naujus produktus ir (arba) technologijas sukūrusių ūkių skaičius	I kryptis	Pateikti rodiklio apibrėžimą, aprašyti skaičiavimo metodiką, matavimo vieneta, rodiklio skaičiavimui reikalingų duomenų šaltinius; identifikuoti rodiklio kiekybines reikšmes Programos I krypties priemonių ir ūkio sektorių (žemės ūkio, maisto pramonės, miškų ūkio) lygmeniu 2008, 2009 ir 2010 metais; įvertinti rodiklio įgyvendinimo eigą, tendencijas, numatyti tikslų pasiekimo prognozes, rekomendacijas.	Apklausa
Į rinką besiskverbiančių ūkių skaičius	I kryptis	Pateikti rodiklio apibrėžimą, aprašyti skaičiavimo metodiką, matavimo vieneta, rodiklio skaičiavimui reikalingų duomenų šaltinius; identifikuoti rodiklio kiekybines reikšmes priemonės „Pusiau natūrinis ūkininkavimas“ lygmeniu 2008, 2009 ir 2010 metais; įvertinti rodiklio įgyvendinimo eigą, tendencijas, numatyti tikslų pasiekimo prognozes, rekomendacijas.	Antrinių šaltinių (registrų duomenų) analizė
Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas iš ne žemės ūkio veiklos paramą gavusių subjektų ūkiuose ir mikroįmonėse	III kryptis	Pateikti rodiklio apibrėžimą, aprašyti skaičiavimo metodiką, matavimo vieneta, rodiklio skaičiavimui reikalingų duomenų šaltinius; identifikuoti rodiklio kiekybines reikšmes Programos III krypties priemonių lygmeniu pagal veiklos pobūdį (žemės ūkio valdose ir mikroįmonėse) 2008, 2009 ir 2010 metais; įvertinti rodiklio įgyvendinimo eigą, tendencijas, numatyti tikslų pasiekimo prognozes, rekomendacijas.	Antrinių šaltinių (projektų įgyvendinimo ataskaitų) analizė
Kaimo gyventojų, besinaudojančių geresnėmis paslaugomis, skaičius	III kryptis	Pateikti rodiklio apibrėžimą, aprašyti skaičiavimo metodiką, matavimo vieneta, rodiklio skaičiavimui reikalingų duomenų šaltinius; identifikuoti rodiklio kiekybines reikšmes priemonės „Kaimų atnaujinimas ir plėtra“ lygmeniu 2008,	Antrinių šaltinių (projektų įgyvendinimo ataskaitų) analizė

Rodiklis	Programos kryptis	Tyrimo užduotis	Tyrimo metodas
		2009 ir 2010 metais; įvertinti rodiklio įgyvendinimo eigą, tendencijas, numatyti tikslų pasiekimo prognozes, rekomendacijas.	
Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, priskaičiuojant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą	I, II, III, IV kryptis	Pateikti rodiklio apibrėžimą, aprašyti skaičiavimo metodiką, matavimo vieneta, rodiklio skaičiavimui reikalingų duomenų šaltinius; identifikuoti rodiklio kiekybines reikšmes pagal lytį ir amžiaus grupes (iki 25 metų, nuo 25 iki 40 metų, per 40 metų) 2008, 2009 ir 2010 metais: Programos I krypties lygmeniu, Programos II krypties lygmeniu, Programos III krypties ir jos priemonių lygmenimis. III krypties priemonėje „Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos“ išskirti ūkius ir mikroįmones; Programos IV krypties ir jos priemonių lygmenimis, išskiriant pagal priemonę „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“ įgyvendinamų III krypties priemonių projektų sukurtas darbo vietas; Programos lygmeniu pagal veiklos sritis (ūkinės ir neūkinės veiklos srityse), išskiriant veiklos srities rūšis (kaimo turizmas, amatai, mažmeninė prekyba, atsinaujinančiosios energijos gamyba ir kita); įvertinti rodiklio įgyvendinimo eigą, tendencijas, numatyti tikslų pasiekimo prognozes, rekomendacijas.	Ekonometrinis modeliavimas, antrinių šaltinių (projektų įgyvendinimo ataskaitų duomenų) analizė, apklausa

Šaltinis: sudaryta autorių.

2.1. Apklausos metodo taikymas

Rengdami studijų apklausų ir ataskaitų duomenų analizės metodu skaičiavome ir kitais metais skaičiuosime šiuos keturis rodiklius:

- bendrosios pridėtinės vertės padidėjimą remiamose valdose ir (arba) įmonėse;
- naujus produktus ir (arba) technologijas sukūrusių ūkių skaičių;
- bendrą sukurtų darbo vietų skaičių neinvesticinėse I krypties priemonėse;
- kaimo gyventojų, besinaudojančių geresnėmis paslaugomis, skaičių.

Manome, kad apklausų ir ataskaitų (kurios taip pat pagrįstos apklausos principu) duomenų analizė yra geriausi šių rodiklių apskaičiavimo metodai, nes gavusieji paramą yra geriausiai informuoti apie tai, ar padidėjo jų ūkių arba įmonių vidutinis pelnas, ar buvo sukurti nauji produktai ir technologijos, ar kaimo gyventojai naudojami geresnėmis paslaugomis ir ar buvo sukurta naujų darbo vietų. Kita vertus, šie metodai yra vieninteliai galimi minėti atlikti, nes registruose tokie duomenys nefiksuojami. Atsižvelgiant į Programos priemonių pobūdį ir surinktų paraiškų skaičių, apklausų metodas netinkamas tik Programos II krypties, kur parama buvo suteikta labai mažomis sumomis labai dideliu paramos gavėjų skaičiui (žr. 4 lentelę).

Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimo rodiklis, kaip ir kiti rodikliai, remiamose valdose ir (arba) įmonėse buvo skaičiuojamas vadovaujantis BSVS vadovu. Pagal šį vadovą minėtas rodiklis skaičiuojamas kaip vidutinio pelno, išskaičiavus mokesčius,

padidėjimas (pajamos – išlaidos). Respondentų klausėme, kokios buvo jų valdoje ir (arba) įmonėje bendros pajamos ir bendros išlaidos iki paramos gavimo ir gavus paramą. Taip apskaičiavome, ar vidutinis pelnas šių respondentų valdoje ir (arba) įmonėje padidėjo bei kiek padidėjo.

Taip pat į anketą įtraukėme klausimą, kokius mokesčius moka respondentas, kad galėtume apskaičiuoti vidutinio pelno, išskaičiavus mokesčius, padidėjimą. Paštu siunčiant anketas kartu buvo siunčiamas ir parengtas gražinimo vokas su pašto ženklais ir adresu. Paramos gavėjų kontaktinius duomenis pateikė NMA. Siekdami pagerinti grįžtamumą apklausos vykdymo laikotarpiu respondentams įsteigėme pagalbos telefonu liniją. Apklausos apie vidutinio pelno padidėjimą respondentai buvo iš priemonių „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Pusiaus natūrinių ūkių rėmimas“.

Apklausos
metodo
taikymas

NMA pateikė apibendrintus duomenis apie pelno padidėjimą valdose ar įmonėse, kurios gavo paramos pagal šias Programos I krypties investicines priemones: „Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ ir „Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra“. Šie duomenys yra iš paramos gavėjų paraiškų, todėl 2008 m. pelno duomenys tėra prognozės. Kitais metais norėdami gauti investicinių priemonių paramos gavėjų pelno duomenis turėsime atlikti apklausą. Ataskaitas, prie kurių pridedami finansinės atskaitomybės dokumentai, paramos gavėjai teikia tik pasibaigus projektui.

Pagal priemonę „Miškų ekonominės vertės didinimas“ parama 2008 m. nebuvo išmokėta. Pagal priemonę „Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra“ parama buvo skirta vienam ūkio subjektui, tačiau šios priemonės tikslas – remti bendrojo naudojimo drenažo sistemų ir jų hidrotechninių statinių renovaciją bei rekonstrukciją pagal viešuosius projektus, kuriais nesiekama pelno. Todėl šios priemonės pelno padidėjimo nebuvo galima įvertinti.

Sukurtų darbo vietų skaičių pagal III krypties priemones „Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos“, „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“, „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ reikiamaisiais aspektais gausime iš paramos gavėjų teikiamų ataskaitų ir galėsime palyginti su ekonometrinio modeliavimo rezultatais. Detaliau apie ekonometrinio modeliavimo tyrimo metodo taikymą rašoma 2.3 poskyryje.

Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimo rodiklio iš ne žemės ūkio veiklos paramą gavusių subjektų ūkiuose ir mikroįmonėse pagal Programos III krypties priemones šiais metais neskaičiavome, nes 2008 m. nebuvo skirta paramos pagal šios krypties priemones. Kitais metais norėdami gauti III krypties priemonių paramos gavėjų pelno duomenis turėsime atlikti apklausą. Ataskaitas, prie kurių pridedami finansinės atskaitomybės dokumentai, paramos gavėjai teikia tik pasibaigus projektui.

Naujus produktus ir (arba) technologijas sukūrusių ūkių (arba) įmonių skaičiaus rodiklio Programos I krypties priemonėms šiais metais taip pat neskaičiavome, nes naujus produktus ir (arba) technologijas sukūrusių ūkių skaičiaus rodiklis pagal BSVS vadovą turi būti skaičiuojamas praėjus dvejiems metams po paramos gavimo. Šis rodiklis bus skaičiuojamas nuo kitų metų. Iš paramos

gavėjų teikiamų ataskaitų gausime duomenis apie šio rodiklio reikšmes dviejose I krypties priemonėse – „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ ir „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir pridėtinės vertės didinimas“. Šiuos duomenis galėsime palyginti su apklausos rezultatais.

Kaimo gyventojų, besinaudojančių geresnėmis paslaugomis, skaičiaus rodiklis Programos III krypties priemonės „Kaimų atnaujinimas ir plėtra“ lygmeniu šiais metais taip pat nebuvo skaičiuojamas, nes 2008 m. pagal III krypties priemones nebuvo skirta paramos. Duomenis apie šio rodiklio reikšmes kitais metais surinksime iš paramos gavėjų teikiamų ataskaitų. Apklausos daryti nereikės.

Siekiant įvertinti Programos I krypties neinvesticinių priemonių bendrosios pridėtinės vertės (pelno) padidėjimą remiamose valdose ar įmonėse 2008 m., buvo atlikta paramos gavėjų apklausa. Atlikdami minėtą apklausą išsiuntėme 1300 anketų visiems 2008 m. paramos gavėjams, gavusiems paramos pagal priemones „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (915 anketų) ir „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ (385 anketos). Pagal Programos I krypties neinvesticinę priemonę „Naudojimas konsultavimo paslaugomis“ 2008 m. paramos nebuvo skirta.

Minėtoje apklausoje dalyvavę paramos gavėjai buvo aktyvūs: KPP priemonėje „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ atsakė 24,6 proc. (225 anketos iš 915), priemonėje „Pusiau natūrinis ūkininkavimas“ – 31,9 proc. (123 anketos iš 385). 7 lentelėje pateiktas respondentų pasiskirstymas pagal apskritis. Respondentų pasiskirstymas pagal KPP priemones ir apskritis rodo, kad apklausos rezultatai yra gana iškalbingi, o tai reiškia, kad įvertintos kiekybinės rezultato rodiklių reikšmės gana tikslios.

7. lentelė. Apklausos duomenys pagal apskritis

Apskritis	„Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“		„Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“	
	Respondentų skaičius	Proc. nuo bendro respondentų skaičiaus	Respondentų skaičius	Proc. nuo bendro respondentų skaičiaus
Alytaus	4	2	5	4
Kauno	25	11	13	11
Klaipėdos	25	11	8	7
Marijampolės	19	8	20	16
Panevėžio	23	10	5	4
Šiaulių	39	18	19	15
Tauragės	38	17	21	17
Telšių	16	7	9	7
Utenos	20	9	17	14
Vilniaus	16	7	6	5
Iš viso	225	100	123	100

Šaltinis: sudaryta autorių.

Pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ šiais metais apklausėme paramos gavėjus pareiškėjus, t. y. tuos, kurie teikė paraiškas paramai gauti. Klausia apie jų gautas pajamas, patirtas išlaidas ir sumokėtus mokesčius. Atlikę apklausą pastebėjome, kad pagal KPP priemonės aprašymą turėjo būti apklausti paramos gavėjai ūkių perėmėjai. Šią klaidą ištaisysime kitų metų sausio mėn. apklausdami ūkių perėmėjus už du laikotarpius. Apklausos rezultatai pristatomi 3.1 poskyryje.

2.2. Antrinių šaltinių analizės metodo taikymas

Į rinką besiskverbiančių ūkių skaičiaus rodiklis skaičiuojamas Programos I krypties priemonei „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. 2008 m. pagal šią priemonę buvo surinkta 618 paraiškų 16,5 mln. sumai. Paramos pagal šią priemonę skirta pareiškėjams, kurių valdos dydis buvo 2–3,99 EDV. 2005 m. Lietuvoje buvo 37 240 ūkių, kurie atitiko šį reikalavimą. Šie pareiškėjai turėjo pateikti verslo planą, įsipareigodami per trejus metus žemės ūkio valdos dydį padidinti 20 proc. Paramos dydis siekė 1500 eurų vienam ūkiui per metus. Parama pagal šią priemonę teikiama vadovaujantis 3+2 principu – t. y. jei naudos gavėjas per trejus metus neįvykdo verslo plano įsipareigojimų, likusius dvejus metus parama jam neskiriama, ir paramos gavėjas turi gražinti visą paramą. Paramos gavėjas taip pat turi vykdyti buhalterinę apskaitą.

Antrinių šaltinių
(registru)
analizės metodo
taikymas

ŽŪM specialistai nurodė paslaugų tiekėjui, kad į rinką besiskverbiančiais ūkiais reikia laikyti tokius ūkius, kurie atitinka minėtą kriterijų – per trejus metus žemės ūkio valdos dydį padidino 20 proc. Kadangi nuo paramos skyrimo nebus praėję treji metai, paslaugų tiekėjas paramos gavėjų padarytą pažangą įvertino keliais aspektais siekdamas išsiaiškinti, kokia šios priemonės paramos gavėjų padėtis. Išskyrėme ūkius, kurių savininkai EDV padidino iki 5 proc., 6–10 proc., 11–15 proc., 16–20 proc., 21–30 proc. ir daugiau kaip 30 proc. nuo paraiškose užfiksuoto pradinio EDV dydžio. Taip pat buvo išskirti ūkiai, kuriuose žemės ūkio valdos EDV atitinkamai sumažėjo.

Duomenis apie paramos gavėjų EDV pradinę padėtį pagal paraiškų duomenis pateikė NMA, o duomenis apie EDV padidėjimą minėtais aspektais – ŽŪIKVC pagal NMA pateiktus paramos gavėjų valdų identifikavimo kodus. Taip pat minėtus duomenis apie EDV padidėjimą įvertinome ir žemės ūkio šakų bei paramos gavėjų žemės valdos tinkamumo ūkininkauti aspektais.

Mažiau palankios ūkininkauti vietovės – tai retai apgyvendintos, mažo žemės ūkio naudmenų našumo, taip pat potvynių užliejamos bei intensyvaus karsto vietovės. Žemės ūkio ministras 2004 m. vasario 27 d. įsakymu (Nr. 3D-72) patvirtino mažiau palankių ūkininkauti vietovių nustatymo tvarką ir mažiau palankias ūkininkauti vietas. Didelio nepalankumo kategorijai priskirtos Švenčionių, Molėtų, Zarasų, Ignalinos, Trakų ir Varėnos rajonų savivaldybės, o 19 šalies rajonų savivaldybių priskirtos mažo nepalankumo kategorijai. Antrinių šaltinių analizės tyrimo metodo taikymo rezultatus rasite 3.2 poskyryje.

2.3. Ekonometrinio modeliavimo metodo taikymas

Kiekybinis ekonominių ir socialinių paramos poveikių pagrįstumo siekiama pasitelkiant įvairius nuo modeliavimo tikslų (prognozavimas, imitaciniai eksperimentai, stebėseną, priežastinė analizė) ir situacijos priklausomus specialiai parinktus ekonometrinius bei taikomosios statistikos modelius. Nors modelių parinkimo spektras labai platus, konkrečių modelių parinkimas priklauso nuo turimų ir prieinamų duomenų detalumo, kokybės ir modeliavimo tikslo. Šiame skyrelyje trumpai apibūdiname tyrime planuojamus naudoti duomenis, ekonometrinio modelio sudarymo principus, taip pat paminėsime galimus rizikos veiksnius ir papildomus uždavinius.

Ekonometrinio modelio duomenų parengimo aspektai

Bendro sukurtų darbo vietų skaičiaus rodiklis, priskaičiuojant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą, Programos I, II, III ir IV krypties priemonėms bus apskaičiuojamas taikant ekonometrinio modeliavimo metodą. Reikia atkreipti dėmesį į sąvokų vartojimą – bendros sukurtos darbo vietos skaidytinos į projekto metu (tikslingai) sukurtas laikinas ir nuolatinės darbo vietas, ir papildomas darbo vietas, atsiradusias pasibaigus projektui. Ekonometriniam modelyje bendrą dėl projekto įgyvendinimo sukurtų darbo vietų skaičių traktuosime kaip projekto metu sukurtų ir po projekto įgyvendinimo atsiradusių papildomų darbo vietų sumą.

Iš NMA pateikiamos Programos priemonių įgyvendinimo statistikos matyti, kad 2008 m. pagal I krypties priemones surinktos 2854 paraiškos 565 578 166 Lt sumai, pagal II krypties priemones surinktos 105 228 paraiškos 267 963 962 Lt sumai, pagal III krypties priemones surinkta 221 paraiška 107 935 860 Lt sumai, o pagal IV krypties priemones surinkta 30 paraiškų 171 418 291 Lt sumai. Šias KPP priemones (kryptis) tikslinga suskirstyti į 4 poveikio grupes: (a) investicijos į fizinį kapitalą (Z_1), (b) investicijos į viešąją infrastruktūrą (Z_2), (c) investicijos į žmonių mokymą (Z_3) ir (d) išmokos ar kompensacijos (Z_4). Toks išdėstymas atspindi nevienodą priemonių poveikio pobūdį. Tuo atveju, kai priemonė nėra vienareikšmiškai priskiriama prie kurios nors grupės, siūlome ekspertiškai (pasitarus su ŽŪM darbuotojais) parinkti atitinkamus svorius.

Atsižvelgiant į tai, kad daugumoje Programos priemonių parama skiriama palyginti mažomis sumomis palyginti dideliu skaičiumi paslaugų teikėjų, ekonometrinis modeliavimas yra svarbus metodas. Jis sudaro galimybę įvertinti visose Programos kryptyse ir priemonėse išleistų lėšų poveikį naujų darbo vietų kūrimui. Tikėtina, kad smulkios pavienės išmokos jų gavėjams tiesiogiai nepadedą sukurti naujų darbo vietų, tačiau per pajamų, daugiklio ir kitus ekonominius efektus šimtai milijonų litų, kasmet išleidžiamų Programos priemonių įgyvendinimui, greičiausiai turi poveikį naujų darbo vietų kūrimui (ar esamų išsaugojimui), tad būtų tikslinga jį išmatuoti ir naudoti stebėsenoje.

Kita vertus, mikroekonominiai (atskirų ūkių, maisto pramonės įmonių) duomenys dažniausiai yra neišsamūs. Iš preliminarų pokalbių su NMA darbuotojais įsitikinome, kad nuolat renkami tik tie duomenys, kurie yra nurodyti paraiškų, ataskaitų ir kitose formose, o tai nebūtinai apima toliau aprašomo ekonometrinio

modelio rodiklius (žr., mikroekonominio pagrindimo poskyrį). Duomenų stoka neleidžia detaliai ir, svarbiausia, adekvačiai išnagrinėti tikslinės, gavusių ir negavusių paramos pagal KPP priemones, grupės rodiklius bei juos palyginti, todėl ekonometrinis modeliavimas dažniausiai apsiriboja agreguoto (sektorinio) lygmens modeliais. Kadangi sektoriniai duomenys paprastai sudaro gana ilgo laikotarpio dinamikos (laiko) eilutes, tai makromodelių paskirtis be bendrų poveikių modeliuojamiems rodikliams nustatymo, yra trumpo ir vidutinio laikotarpio prognozės. Visa tai motyvuoja daugiausia dėmesio skirti agreguoto, sektorinio regioninio modelio kūrimui, o kaip papildomą uždavinį palikti galimybę modeliuoti mikrolygmens duomenis.

Makro-ekonometriniu modeliu siekiama nustatyti svarbiausius veiksnius, darančius įtaką darbo jėgos paklausai, o imitaciniais eksperimentais įvertinti bendro sukurto darbo vietų skaičiaus dydį.

Paminėtina, kad paramos gavėjų ataskaitose taip pat atspindėti ir kiti ekonometriniams modeliavimui (rezultatų adekvatumo nustatymui) reikalingi rodikliai: pridėtinė vertė, investicijų į fizinį kapitalą, mokymus dydžiai, ekonominio dydžio vienetai ir kiti. Esant galimybei, ataskaitos duomenys bus papildomai panaudoti mikro-ekonometriniu modelio kūrimui papildant siūlomo makro-ekonometriniu modelio išvadas.

Kiti makro-ekonometriniams modeliui reikalingi Lietuvos žemės ūkio (augalininkystės ir gyvulininkystės), miškininkystės ir medžioklės, maisto pramonės sektorių duomenys yra metinio (nuo 1993 m.) ir ketvirtinio (nuo 1998 m.) dažnumo. Duomenis galima gauti apskričių ir produktų grupių aspektais, tačiau empiriniame skyriuje aprašytas modelis skirtas agreguotiems (visos šalies) sektoriniams rodikliams aprašyti. Pagrindiniai duomenų šaltiniai: Statistikos departamento prie LRV, Lietuvos banko ir „Eurostat“ duomenų bazės.

Ekonometrinio modelio parinkimas

Kadangi mikrolygmens duomenų surinkti galima tik nagrinėjamo projekto pabaigoje, siūlome specifikuoti ir įvertinti pakankamai detalų dalinės pusiausvyros ekonometrinių autoregresijos su egzogeniniais kintamaisiais modelį (AEK). Autoregresinis modelis su egzogeniniais kintamaisiais šiuolaikinėje ekonometrijoje yra vienas svarbiausių įrankių. Šis modelis taikomas stacionarioms laiko eilutėms. AEK modelis patogu tuo, kad tam tikros jo transformacijos (pvz., paklaidų koregavimo, PKM) leidžia nustatyti, kokį dinaminį poveikį modeliuojamiems kintamiesiems turi nepriklausomi kintamieji. Pažymėtina, kad PKM transformacija tinka ir nestacionariems duomenims.

Apibendrinta modelio $ADL(m,n)$ išraiška su konstanta ir p egzogeninių kintamųjų skaičiumi užrašoma tokiu pavidalu:

$$(1) \quad Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \sum_{i=1}^n \beta_{ij} X_{jt-i} + \varepsilon_t$$

Šioje išraiškoje y_t ir x_{jt} žymi logaritmines (skirtumines) modeliuojamojo ir egzogeninių kintamųjų transformacijas. Logaritmuoti duomenis reikia dėl to, kad tarp ekonominių rodiklių labiau būdingi multiplikatyvūs sąryšiai (pvz., Cobb-Douglas gamybos funkcija). Skirtuminė transformacija atliekama siekiant užtikrinti kintamųjų stacionarumą, tačiau, jei duomenys yra kointegruoti (jų tiesiniai deriniai yra stacionarūs), AEK modelis tinka ir nestacionariems rodikliams, pateikiant modelį PKM forma.

Tarp egzogeninių kintamųjų x_{jt} bus įtraukti KPP priemonių paramos poveikį atspindintys rodikliai. (1) lygties parametras β_{ij} parodo trumpalaikį (momentinį) poveikį. Ilgalaikis poveikis gali būti įvertintas per visus (1) lygties parametrus taip:

$$(2) \quad \theta_j = \left(\mathbf{1} - \sum_{i=1}^m \alpha_i \right)^{-1} \sum_{i=1}^n \beta_{ij}.$$

Paklaidų koregavimo modelio forma gaunama transformuojant (1) lygtį. Pastaroji forma ypatinga tuo, kad atsižvelgiama kartu į ilgo laikotarpio (dalinės pusiausvyros) sąryšius ir trumpalaikius nuokrypius nuo jų. Remiantis modeliu galima nusakyti, kaip greitai endogeniniai ir egzogeniniai kintamieji grįžta į pusiausvyros lygį. Bendriausiu atveju PKM forma atrodo taip:

$$(3) \quad \Delta y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^r \eta_i \left(y_{t-i} - \sum_{j=1}^p \theta_{ji} x_{jt-i} \right) + \sum_{j=1}^p \beta_{j0} \Delta x_{jt-i} + \sum_{i=r+1}^m \alpha_i y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \sum_{i=r+1}^n \beta_{ij} x_{jt-i} + \varepsilon_t.$$

Šiuo atveju ilgalaikis (pvz., paramos pagal PKK priemones suteikimo) poveikis išsiskaičiuotas taip:

$$(4) \quad \theta_j = - \left(\sum_{i=1}^r \eta_i + \sum_{i=r+1}^m \alpha_i \right)^{-1} \left[\sum_{i=1}^r \theta_{ji} + \sum_{i=r+1}^n \beta_{ij} \right].$$

Sudarant ekonometrinių modelių aktualu pasinaudoti sukaupta Lietuvos ūkio modeliavimo patirtimi. LITMOD, Lemm, Lemasta projektai, modeliai sudaryti ES struktūrinės paramos poveikio vertinimui yra vieni iš jų. Taip pat galima remtis užsienio AG-MEMOD, CAPRI, FARM-T, MM2 modeliavimo patirtimi. Minėtuose projektuose sudaryti įvairaus detalumo sektorinio lygmens modeliai. Juose vienas iš svarbiausių sektorių yra žemės ūkis, o pagrindiniai (visiems modeliams bendri) modeliuojami socialiniai ir ekonominiai rodikliai yra: bendroji produkcija, pridėtinė vertė, užimtųjų skaičius, darbo užmokestis, investicijos į materialųjį turta, kainos ir defliatoriai, eksporto ir importo apimtys. Dauguma rodiklių yra nurodyti kaip paramos suteikimo tikslų įgyvendinimą užtikrinantys kriterijai. Be abejonės, norint nustatyti priežastinius stebėsenos rodiklių ryšius, aiškinančiųjų veiksmų aibė turi būti papildyta specifiniais žemės ūkio ir miškininkystės, maisto pramonės rodikliais, jei tik pastarieji bus pasiekiami.

Apibendrinant kitų sektorinių modelių išankstines specifikacijas žemės ūkio ir maisto pramonės sektorių dalinės pusiausvyros modelius galima nusakyti per tokias sistemas:

(5) Bendroji pridėtinė vertė (BPV):	$Y_1 = f_1(Y_2, Y_3, Y_5, X_0, X_1, X_5, Z_2)$
+ + - + + - +
(6) Materialinės investicijos:	$Y_2 = f_2(Y_1, X_2, X_3, X_6, X_7, Z_1)$
+ + + - + +
(7) Sąlyginis darbuotojų skaičius:	$Y_3 = f_3(Y_1, Y_2, Y_4, Z_3)$
+ - - +/-
(8) Vidutinis bruto darbo užmokestis:	$Y_4 = f_4(Y_1, Y_2, X_4, X_7, Z_3)$
+ + + - +
(9) BPV defliatorius:	$Y_5 = f_5(Y_1, Y_4, Z_4)$
- + +

Pateiktose lygtyse naudoti tokie egzogeninių kintamųjų žymėjimai:

X_0 – bendrasis vidaus produktas (BVP);

X_1 – valdžios išlaidos;
 X_2 – bendrosios vidaus investicijos;
 X_3 – sektoriaus produkcijos eksportas;
 X_4 – vidutinis darbo užmokestis šalyje;
 X_5 – efektyvūs lito keitimo kurso indeksas;
 X_6 – vidutinė paskolų palūkanų norma;
 X_7 – nedarbo lygis;
 Z_1 – investicijos į fizinį kapitalą pagal KPP priemones;
 Z_2 – investicijos į viešąją infrastruktūrą pagal KPP priemones;
 Z_3 – investicijos į žmonių mokymus pagal KPP priemones;
 Z_4 – tiesioginės išmokos ar kompensacijos pagal KPP priemones.

Šioje specifikacijoje po kiekvienu kintamuoju lygtyje pateikiami ženklai nurodo numanomą atitinkamo veiksnio poveikį: plusas rodo tiesioginį poveikį, minusas – atvirkštinį. Jei pateikti abu ženklai, galimi abu variantai, priklausomai nuo galutinės lygties struktūros. Nuspręsta nemodeliuoti eksporto kintamojo, pastarąjį laikant egzogeniniu. Jei daugiausia dėmesio bus skiriama tik vienam iš nurodytų rodiklių, galima vertinti iš šios sistemos redukuotą atskiros lygties modelį. Toks modelis leidžia patikimai prognozuoti, tačiau tuomet parametrai neturi interpretacijos ir nebūtinai atitinka (5)–(9) nurodytus ženklus.

Specifikacijoje skirtingos KPP priemonės į modelį patenka per skirtingus poveikio kanalus. Tačiau visos investicinės priemonės paveikia ir kitus modelio rodiklius. Pavyzdžiui, kitų (ne viešosios infrastruktūros) investicinių priemonių poveikis pridėtinei vertei yra daromas per materialines investicijas ir darbo jėgą, kurioms šie poveikiai savo ruožtu grįžta per pridėtinę vertę. Tokiu būdu šioje sistemoje pasireiškia daugiklio efektas. Tiesioginių išmokų ir kompensacijų poveikis yra toks, kad jos padengia pelno praradimą dėl gaminamos produkcijos apribojimų per atitinkamą „šešėlinių“ kainų (rinkos kaina kartu su išmokų viename produkcijos vienetui dydžiu) padidėjimą. Šių išmokų visas efektas modeliuojamiems rodikliams nėra iš anksto nustatytas, nes gamybos apimčių sumažėjimas per multiplikatorių gali viršyti teigiamą kompensacijos poveikį. Kita vertus, šios išmokos visada įsisavinamos 100 proc. veiksmingai, o to negalima pasakyti apie investicines priemones.

(5)–(9) lygčių sistema leidžia aprašyti daugiau rodiklių negu nurodyta pasiūlyme. Esant būtinybei šią sistemą galima papildyti ir kitomis lygtimis (pvz., eksporto). Nurodyta modelio struktūra yra preliminarinė ir dar gali būti keičiama priklausomai nuo empirinio ekonometrinio modeliavimo rezultatų ir duomenų pasiekiamumo.

Mikroekonominis modelio pagrindimas

Minėtas priklausomybes galima pagrįsti mikrolygmeniu pasitelkiant firmos elgesio modelį, tinkantį ir ūkininkų veiklai aprašyti. Nagrinėtoje literatūroje patartina atskirti modelius ūkininkams ir jų šeimos nariams nuo stambių ūkių (dėl darbo laiko paskirstymo ypatumų), tačiau, paprastumo dėlei šiame aprašyme darysime prielaidą, kad visi ūkininkai visą darbo dieną skiria tik ūkininkams reikalams.

Tegu nagrinėjamas i -ojo gamintojo (ūkininko) uždavinys pasirinkti pelną maksimizuojančias darbo (L_t) ir kapitalo (K_t) apimtis laiko momentu t . Daroma prielaida, kad gamybos funkcija yra Cobb-Douglas pavidalo ($Y_t = A_t K_t^\alpha L_t^{(1-\alpha)}$, kur A_t ir Y_t atitinkamai yra bendrojo produktyvumo faktorius ir produkcija, parametras $0 < \alpha < 1$), o galutinių produktų rinka nėra tobulos konkurencijos ir atitinkamai paklausos funkcija su kaina yra susieta sąryšiu $Y_t = (P_t/P_{it})^\phi$ (čia P_t , P_{it} ir $\phi > 0$ yra vidutinė kaina rinkoje,

nagrinėjamojo i -ojo gamintojo kaina ir paklausos elastingumas kainai), optimalų gamintojo pasirinkimą nusako tokia lygčių sistema (mažosios lotyniškos raidės žymi atitinkamų kintamųjų logaritmus, koeficientai čia yra tam tikros pirminių modelio parametru α ir ϕ funkcijos):

$$(10) \quad I_t = \beta_0 + \beta_1 a_t + \beta_2 w_{it} + \beta_3 k_t$$

$$(11) \quad k_t = \gamma_0 + \gamma_1 a_t + \gamma_2 c_{it} + \gamma_3 I_t$$

$$(12) \quad y_t = a_{it} + \alpha k_t + (1-\alpha)I_t$$

čia w_t ir c_t atitinkamai yra realaus bruto darbo užmokesčio ir realių kapitalo kaštų logaritmai. Pažymėtina, kad ūkininkai neretai pasirenka nenuostolingą veikimo strategiją, ir tai būtų ekvivalentu sąnaudų minimizavimo uždaviniui, pardavimo lygį laikant fiksuotu. Šis pastebėjimas ypač aktualus tiriant KPP priemonių poveikius, nes gamybos apimtys yra ribojamos „iš viršaus“, o atitinkamos kompensacijos padengia galimus pelno praradimus, atsiradusius dėl šio apribojimo. (10)–(12) sistema parodo svarbiausius rodiklius, darančius įtaką ir makroekonominėje specifikacijoje (5)–(7) lygtis.

KPP priemonių parama šią sistemą paveikia keliais būdais. Pirma, tiek parama konkrečiam i -ajam ūkininkui ($KPP_{it} = \sum_j KPP_{ijt}$), tiek bendra paramos apimtis šalyje pagal visas KPP priemones (KPP_t) gali padidinti bendrojo produktyvumo parametru A_{it} . Anksčiau pasiūlytame priemonių suskaidyme tai atitiktų investicijas į viešąją infrastruktūrą ir žmogiškuosius išteklius.

Kita vertus, KPP lėšos prisideda prie kapitalo formavimo (investicijų į fizinį kapitalą dalis) ir atitinkamai kapitalo apimtis su paramos dydžiu gali būti susieta su optimaliu kapitalo kiekiu be paramos tokiu sąryšiu:

$$(13) \quad K_t^{kpp} = K_t(1 + KPP_{it}/K_t).$$

Galiausiai, tiesioginės išmokos ir kompensacijos paveikia pelno ir pelningumo (sukurtos pridėtinės vertės) rodiklius per daroma įtaką gamintojo produkcijos kainai. Šias išmokas perskaičiavus vienos produkcijos vienetui galima pridėti prie kainos.

Tada pasinaudojant (10)–(12) lygtimis ir (13)-osios lygties logaritmuotu analogu, darant prielaidą, kad $A_{it} = A_{i0} \exp(\eta_0 t + \eta_1 KPP_{it} + \eta_2 KPP_t)$, remiantis aproksimacija $\log(1+x) \cong x$ bei pasinaudojant pusiausvyriniu investicijų ir kapitalo proporcingumo sąryšiu ($I_t = \kappa K_t$, $\kappa > 0$) yra gaunama tokio pavidalo (apytikslė) redukuota išraiška (koeficientai λ ir θ yra tam tikros kitų minėtų koeficientų funkcijos):

$$(14) \quad I_{it} = \lambda_0 + \lambda_1 w_t + \lambda_2 c_t + \lambda_3 t + \theta_1 KPP_{it} + \theta_2 KPP_t + \theta_3 (KPP_t/I_t).$$

Vertinant KPP priemonių poveikį darbo jėgai atskirai mikro- (ir makro-) lygmenimis būtų galima sudaryti (14) lygčiai analogišką hierarchinį ar panelinių duomenų ekonometrinį modelį, kuris, papildomai atsižvelgus į galimus skirtingus siūlomus KPP priemonių tipus (turinčius skirtingą indeksą j) bei galimą nevienodą poveikį skirtingiems subjektams (žymimiems indeksu i), atrodytų taip:

$$I_{it} = \lambda_{i0} + \lambda' x_{it} + \lambda_{i3} t + \sum_j \theta_{ij1} KPP_{ijt} + \sum_j \theta_{ij2} KPP_{jt} + \sum_j \theta_{ij3} (KPP_{ijt}/I_{it}) + \varepsilon_{it}$$

$$\theta_{ijk} = h_k(z_{jt}) + u_{it}, \quad j=1, \dots, 3,$$

čia $\lambda = (\lambda_1, \lambda_2)'$, $x_{it} = (w_{it}, c_{it})'$.

Atitinkamai KPP priemonių suteiktos paramos tiesioginį poveikį užimtumui (tiksliau, jo logaritmuotam lygiui) parodytų suma $\sum_i \sum_j \theta_{i1} KPP_{ijt} + \sum_i \sum_j \theta_{i3} (KPP_{ijt}/I_{it})$, o netiesioginį skirtingų KPP tipų suminį poveikį rodytų $\sum_j KPP_{jt} \sum_i \theta_{i2}$.

Rizikos veiksniai ir baigiamosios pastabos

Pasirinkus dalinės pusiausvyros modelių analizės metodą būtina turėti galvoje keletą galimų rizikos veiksnių. Pirmasis yra susijęs su duomenų agregavimo lygmeniu. Statistikos departamento prie LRV teikiamose duomenų bazėse atitinkamai žemės ūkio ir miškininkystės rodikliai yra agreguojami kartu su medžioklės duomenimis (A) ir neretai dar pridedama žuvininkystės šaka (AB). Darbo užmokesčio, užimtumo rodikliai pateikiami kartu su dirbančiais maisto pramonėje. Duomenys yra skirtingo dažnumo, nereguliarūs, yra ir metodologinių duomenų surinkimo bei apdorojimo pasikeitimų, ir dėl to atsiranda duomenų lūžiai (nenatūralūs, su duomenų esme nesusiję pokyčiai). Todėl kitame duomenų parengimo etape daug dėmesio skirsime naudojamų socialinių ir ekonominių rodiklių apibrėžimų suvienodinimui. Taip pat mėginsime užtikrinti reikiamą sektorinį duomenų aspektą. Patartina išskirti augalininkystės, gyvulininkystės, miškininkystės ir medienos perdirbimo, maisto pramonės sektorius.

Antrasis rizikos veiksnys yra susijęs su tuo, kad atskiro sektoriaus modelis yra tik sudėtingų sektorinių sąryšių, nusakomų per bendrąją ekonomikos pusiausvyrą, dalis. Visi tiesioginiai ir netiesioginiai kitų ūkio šakų poveikiai paliekami už modelio ribų, t. y. jie egzogeniniai. Sisteminga sąsaja galima nagrinėjant skaičiuojamosios bendrosios pusiausvyros modelius arba visos ekonomikos sektorinius-regioninius makro-ekonometrinius modelius. Tačiau, mūsų nuomone, tokių modelių sudarymas stebėsenos tikslui užtikrinti yra prabanga. Pažymėtina, kad siūlomi dalinės pusiausvyros modeliai gali pasiekti neblogesnius, o dėl mažesnės statistinės sisteminės paklaidos net ir geresnius rezultatus už minėtas alternatyvas.

Galiausiai, be ekonometrinių metodų, surinkti kiekybiniai stebėsenos rodikliai bus lyginami taikomosios statistikos priemonėmis (homogeniškumo tyrimas, reikšmingų pasikeitimų identifikavimas, klasterių nustatymas). Šiais metodais taip pat numatome nustatyti ir sukurtų darbo vietų skaičius pagal lytį ir amžiaus grupes. Metodų parinkimas priklausys nuo surinktų stebėsenos rodiklių detalumo ir kokybės.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Rezultato rodiklis: Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas remiamose valdose ir (arba) įmonėse

3.1.1. Apibrėžimas, skaičiavimo metodai ir jų apribojimai

Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimo rodiklis remiamose valdose ir (arba) įmonėse, kaip ir kiti rodikliai, buvo skaičiuotas vadovaujantis BSVS vadovu. Pagal šį vadovą minėtas rodiklis skaičiuojamas kaip vidutinio pelno, išskaičiavus mokesčius, padidėjimas (pajamos – išlaidos). Šiais metais pelno padidėjimo rodiklis skaičiuojamas už 2008 m., todėl reikia įvertinti tiek 2007 m., tiek 2008 m. paramos gavėjų pelno duomenis ir apskaičiuoti pelno padidėjimą. Kadangi KPP yra nurodomas pelno padidėjimo rodiklis, kurį reikia pasiekti per visą 2007–2013 m. programos laikotarpį, kitais metais turėsime skaičiuoti pelno rodiklio padidėjimą ir tų paramos gavėjų valdose ar įmonėse, kurie paramą gavo 2009 m., ir tų, kurie paramą gavo 2008 m. Padidėjimą ateinančiais metais būtų galima skaičiuoti bent dviem labai skirtingais būdais: lyginant paskutiniųjų metų duomenis su buvusiais iki paramos gavimo (neatsižvelgiant į tarpinius pelno svyravimus) arba nustatant pridėtinės vertės pokyčių vidurkius. Siekiant įsitinkinti, kuris šių būdų yra tinkamesnis, ir užtikrinti rodiklių reikšmių palyginamumą ES lygmeniu, būtų prasminga paprašyti Europos Komisijos atstovų išaiškinimo (BSVS vadove jo nepateikiama).

Skaičiuojant rodiklio reikšmes buvo naudoti NMA pateikti apibendrinti duomenys apie pelno padidėjimą valdose ar įmonėse, kurių savininkai gavo paramos pagal šias Programos I krypties investicines priemones: „Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ ir „Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra“. Šie duomenys yra surinkti daugiausia iš paramos gavėjų paraiškų (išskyrus priemonę „Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“, kurioje panaudoti apklausos duomenys), todėl 2008 m. pelno duomenys yra tik paramos gavėjų prognozės, ir jos paramos gavėjų nebus patikslintos iki projektų pabaigos. Finansinės atskaitomybės dokumentus paramos gavėjai teiks tik pasibaigus projektui. Todėl 2009 m., norėdami surinkti KPP įgyvendinimo stebėsenai reikalingus investicinių priemonių paramos gavėjų pelno duomenis, jau turėsime atlikti jų apklausą.

Pagal priemonę „Miškų ekonominės vertės didinimas“ 2008 m. paramos nebuvo skirta. Pagal priemonę „Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra“ paramos buvo skirta vienam ūkio subjektui, tačiau šios priemonės tikslas – remti bendro naudojimo drenažo sistemų ir jų hidrotechninių statinių renovaciją ir rekonstrukciją pagal viešuosius projektus, kuriais nesiekama pelno. Todėl šios priemonės pelno padidėjimo nebuvo galima įvertinti.

3.1.2. Rezultato rodiklio kiekybinės reikšmės

8 lentelėje pateiktas pelno padidėjimas paramą gavusiose valdose ar įmonėse pagal minėtas tris Programos I krypties investicines priemones. Matome, kad priemonės „Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“ paramos gavėjų ūkiuose nuostolis siekė -16 899 049 Lt. Žemės ūkio valdose, gavusiuose paramos pagal priemonę „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ pelnas padidėjo 974 261 Lt. Taip pat 20 839 782 Lt pelnas didėjo ūkiuose, gavusiuose paramos pagal priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“.

8 lentelė. Pelno padidėjimas (sumažėjimas) paramą gavusiose valdose ar įmonėse

Priemonė	Sektorius	Gavusių paramą valdų ar įmonių skaičius	Pelnas paraiškos pateikimo dieną 2007 m., LT	Pelnas po 1 metų 2008 m., Lt	Pelno padidėjimas (sumažėjimas), Lt
„Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“	Maisto pramonė	4	31 782 426	14 883 377	-16 899 049 ¹⁰
„Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“	Žemės ūkis	489	3 552 037	24 391 819,00	20 839 782,00
„Žemės ūkio valdų modernizavimas“	Žemės ūkis	5	1 122 878	2 097 139,00	974 261,00

Šaltinis: NMA ir autorių skaičiavimai.

9 lentelėje pateikiami apklausos duomenys apie pelno padidėjimą ar sumažėjimą paramą gavusiose valdose pagal priemones „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Pusiau natūrinis ūkininkavimas“. Priemonėje „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ pelno sumažėjimas sietinas su tuo, kad šie paramos gavėjai (pareiškėjai) 2008 m. nutraukė savo veiklą. Prekinės žemės ūkio gamybos nutraukimas šių paramos gavėjų ūkiuose įvyko skirtingu laiku 2008 m., todėl kai kurie paramos gavėjai tais metais dar kurį laiką vykdė veiklą ir gavo tam tikras pajamas. Taip pat šie paramos gavėjai turėjo ir kitų su produkcijos gamyba nesusijusių pajamų ir išlaidų dėl gamybos nutraukimo, pavyzdžiui, pardavė gamybos priemones, gražino skolas ir pan.

¹⁰ Ataskaitos rengėjai patikslino NMA pateiktus duomenis apie šios priemonės paramos gavėjų pelną apklausos būdu.

9 lentelė. Apklauso duomenys apie pelno padidėjimą (sumažėjimą) paramą gavusiose valdose

Priemonė	Sektorius	Gavusių paramą valdų ar įmonių skaičius	Pelnas 2007 m., LT	Pelnas po 1 metų 2008 m., Lt	Pelno padidėjimas (sumažėjimas), Lt
„Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“	Žemės ūkis	915	1 260 634,76	268 667 65	-991 967,10
„Pusiau natūrinis ūkininkavimas“	Žemės ūkis	385	572 446,99	7 772,45	-564 674,54

Šaltinis: VPVI atliktos apklauso duomenys ir autorių skaičiavimai.

Priemonėje „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ pelno sumažėjimas sietinas su tuo, kad šie ūkiai 2008 m. turėjo neįprastai daug išlaidų (2007 m. – 1 890 594,43 Lt, 2008 m. – 3 471 782,88 Lt), nors pajamos tais metais buvo gerokai didesnės nei 2007 m. (2007 m. – 2 579 925,40 Lt, 2008 m. – 3 663 805,92 Lt). Iš ūkininkų apklauso anketoje pateiktų komentarų ir paaiškinimų galima daryti išvadą, kad taip yra todėl, kad šios priemonės paramos gavėjai 2008 m. daug investavo į savo ūkius – pirko žemės ūkio technikos, gyvulių, kitų stambių prekių ir todėl turėjo daug išlaidų. Kadangi šiais metais šios priemonės paramos gavėjų žemės ūkio valdų EDV kitimo stebėseną nėra atliekama ir paramos gavėjai neturi atsiskaityti, tikėtina kad 2008 m. paramos gavėjai stengėsi sustiprinti savo ūkį investuodami.

10 lentelėje pateikiame rodiklio „Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas remiamose valdose ir (arba) įmonėse“ KPP planuotas ir apskaičiuotas (įvertintas) kiekybines reikšmes. Priemonės „Žemės ūkio perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“ rezultato rodiklio kiekybinė reikšmė 2008 m. yra -53 proc. Ši reikšmė apskaičiuota pagal 8 lentelėje pateiktus duomenis, naudojantis pokyčio skaičiavimo formulę. Kadangi šios priemonės paramos gavėjai stebimuoju laikotarpiu buvo tik keturios įmonės, gautas rezultatas labai priklauso nuo kiekvieno iš jų pateiktų duomenų. Pagal NMA pateiktus duomenis, kurie buvo paraiškoje pateiktos paramos gavėjų prognozės, pastebėtas nepaaiškinamai didelis nukrypimas nuo planuotos rodiklio reikšmės, todėl patys patikslinome NMA pateiktus duomenis apie šios priemonės paramos gavėjų pelną papildomos apklauso ir viešai skelbiamų finansinės atskaitomybės dokumentų analizės metodu.

Nors per stebėtą laikotarpį gana smarkiai sumažėjo pelnas, tačiau manome, kad jis atspindi tik laikinus rinkos svyravimus. Kaip buvo rašyta 1 skyriuje, ES pieno produktams padidinus eksporto subsidijas į trečiąsias šalis, taip pat ekonomikai atsigauant nuo pasaulinės finansų krizės, šios priemonės paramos gavėjams yra nemažai galimybių pasiekti KPP nurodytą pelno padidėjimo per visą programinį laikotarpį tikslą – 5 proc. Priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ rezultato rodiklio kiekybinė reikšmė 2008 m. yra įvykdyta 70 proc. Priemonės „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ kiekybinė reikšmė 2008 m. netgi viršyta 1,5 karto.

10 lentelė. Rodiklio „Bendrosios pridėtinės vertės padidėjimas (sumažėjimas) remiamose valdose ir (arba) įmonėse“ planuota ir apskaičiuota kiekybinė reikšmė

Priemonė	KPP 2007–2013 m. kiekybinės reikšmės tikslas	2008 m. apskaičiuota kiekybinė reikšmė
„Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“	5 proc.	-53 proc.
„Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“	8,6 mln. eurų	6 mln. eurų
„Žemės ūkio valdų modernizavimas“	192,9 tūkst. eurų	282,165 tūkst. eurų
„Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“	76,6 mln. eurų	53,6 mln. eurų ¹¹
„Pusiau natūrinis ūkininkavimas“	-	-564 674,54 Lt

Šaltinis: sudaryta autorių.

„Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonės šio rezultato rodiklio kiekybinė reikšmė (dėl minėtos klaidos pasirenkant interviu respondentus) bus įvertinta tik ekspertiniu būdu pagal analogišką priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ apskaičiuotą rezultato rodiklio kiekybinę reikšmę. Manome, kad šių priemonių paramos gavėjai (priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ atveju – ūkių perėmėjai) yra panašūs pagal daugelį charakteristikų. Kadangi priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ rezultato rodiklio kiekybinė reikšmė 2008 m. yra įvykdyta 70 proc., tai darome prielaidą, kad ir priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ 2008 m. rezultato rodiklio kiekybinė reikšmė galėtų būti pasiekta apie 70 proc. Tiksli kiekybinė šios priemonės rodiklio reikšmė bus apskaičiuota (įvertinta) 2008 ir 2009 m. laikotarpiais kitoje tarpinėje ataskaitoje.

Kaip rodo šiame skyriuje pateikti duomenys, pelno rodiklių kitimo rezultatai gerokai skiriasi KPP I krypties investicinėse („Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, „Žemės ūkio valdų modernizavimas“) ir neinvesticinėse („Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“) priemonėse. Taip yra todėl, kad svarbiausias investicinių priemonių tikslas yra pelno didėjimas, o neinvesticinėmis priemonėmis siekiama ir kitų tikslų – ūkių restruktūrizacijos, žemės valdų konsolidacijos, socialinių ir kitų.

3.1.3. Rezultato rodiklio prognozės

NMA pateikė duomenis apie paramos gavėjų prognozes pagal I krypties investicines priemones. Paramos gavėjai pagal priemones „Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“ ir „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ pateiktose paraiškose numato, kad pelnas jų valdoje ar įmonėje paėjus dvejiems metams po paramos gavimo šiek tiek mažės, o paėjus trejiems metams po paramos gavimo vėl padidės. Paramos gavėjai pagal priemonę „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ prognozuoja, kad pelnas jų ūkiuose tolygiai didės ir antrais ir trečiais metais po paramos gavimo (žr. 11 lentelę). Šios prognozės, atsižvelgiant į 2008 m. apskaičiuotas (įvertintas) reikšmes, kol kas yra tikėtinos. Prognozuotos reikšmės bus patikslintos kitose ataskaitose.

¹¹ Tiksli kiekybinė reikšmė bus apskaičiuota už 2008 ir 2009 m. kitoje tarpinėje ataskaitoje.

11 lentelė. Pelno didėjimo prognozė paramą gavusiose valdose ar įmonėse

Priemonė	Sektorius	Gavusių paramą valdų ar įmonių skaičius	Pelnas paraiškos pateikimo dieną 2007 m., Lt	Pelnas po 1 metų 2008 m., Lt	Pelnas po 2 metų 2009 m., Lt	Pelnas po 3 metų 2010 m., Lt
„Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“	Maisto pramonė	4	13 527 342	43 008 703	31 681 574	33 771 359
„Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“	Žemės ūkis	489	3 552 037	24 391 819	23 263 338	25 093 267
„Žemės ūkio valdų modernizavimas“	Žemės ūkis	5	1 122 878	2 097 139	2 738 613	3 183 915

Šaltinis: NMA ir autorių skaičiavimai.

3.1.4. Rekomendacijos

Apskaičiuotos rezultato rodiklio reikšmės 2008 m. pernelyg nenukrypsta nuo planuotų. Tikėtina, kad jos bus pasiektos ar net smarkiai viršytos iki KPP įgyvendinimo pabaigos. Stebėsenos reikšmių pokyčius rekomenduotina toliau atidžiai stebėti, o netikėtiems nukrypimams paaiškinti gali tekti užsakyti detalesnį vertinimą.

Rekomenduojame patobulinti rezultato rodiklio skaičiavimą kitoje tarpinėje ataskaitoje. Pagal paramos gavėjų apklausos metu dažniausiai užduodamus klausimus patobulinome apklausos anketą. Ją rekomenduojame naudoti analogiškoje apklausoje kitais metais (žr. 1 priedą). Iš paramos gavėjų užduodamų klausimų paaiškėjo, kad apklausos anketoje turi būti geriau išaiškinti šie dalykai:

- į pajamų, išlaidų ir mokesčių skaičiavimą reikia įtraukti tik pajamas, išlaidas ir mokesčius iš žemės ūkio veiklos;
- į pajamų, išlaidų skaičiavimą nereikia įtraukti NMA mokamų išmokų;
- anketos I dalyje nereikia prašyti nurodyti projekto pavadinimo, sutarties numerio ir projekto vadovo. Vietoj KPP priemonės veiklos srities turėtų būti prašomas nurodyti ūkio sektorius.

Taip pat pažymėtina, kad konsultuojant ūkininkus anketos pildymo klausimais pagal KPP priemones „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, rekomenduojama išaiškinti, kokie mokesčiai iš žemės ūkio veiklos turi būti nurodyti anketoje. 12 lentelėje pateikiami apibendrinti duomenys apie ūkininkų mokėtus mokesčius 2007–2009 m. Atitinkamai papildėme apklausos anketą, kuri pateikta 1 priede. Visų šiame skyriuje pateiktų rekomendacijų jau buvo laikomasi žodžiu konsultuojant anketas pildžiusius paramos gavėjus.

12 lentelė. Ūkininkų mokami mokesčiai

2007 m. mokėti mokesčiai	2008 m. mokėti mokesčiai	2009 m. mokėti mokesčiai
Žemės mokestis	Žemės mokestis	Žemės mokestis
Privalomo sveikatos draudimo mokestis	Privalomo sveikatos draudimo mokestis	Privalomo sveikatos draudimo mokestis
PVM (18 proc.), lengvatos	PVM (18 proc.), lengvatos	PVM (19 proc.), nėra lengvatų
Socialinio draudimo mokestis už ūkyje dirbančius asmenis	Socialinio draudimo mokestis už ūkyje dirbančius asmenis	Socialinio draudimo mokestis už ūkyje dirbančius asmenis
-	-	Gyventojų pajamų mokestis (5 proc.) – tiems, kurių ŽŪ valdos dydis didesnis negu 14 EDV

Šaltinis: sudaryta autorių pagal VMI duomenis.

3.2. Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos – papildoma analizė

Šiame poskyryje atlikome papildomą analizę, kokie priemonės „Ankstyvo pasitraukimo ir prekinės žemės ūkio gamybos“ įgyvendinimo rezultatai. Šis darbas nebuvo numatytas techninėje užduotyje, tačiau, mūsų nuomone, jis labai svarbus nagrinėjant, ar ši gana netradicinė priemonė duoda naudos ir kokia ji. Priemonės pareiškėjų grupė yra vienalytė – tai vyresnio amžiaus žmonės, kurie nutraukia prekinę žemės ūkio gamybą perduodami žemę ir galvijus ūkio perėmėjui. Pagal dalyvavimo priemonėje sąlygas šie pareiškėjai galėjo pasilikti žemės (ne daugiau kaip 3 ha žemės ūkio naudmenų) ir galvijų (ne daugiau kaip 1 melžiamą karvę) žemės ūkio produkcijos gamybai tik savo reikmėms. Šiame poskyryje siekiama atsakyti į klausimus, ar galima išvelgti, kad šios priemonės įgyvendinimas 2008 m. prisidėjo prie žemės ūkio valdų konsolidacijos, specializacijos ir stiprinimo.

Pagal NMA pateiktus KPP priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ pareiškėjo ir perėmėjo valdos kodus, tyrėjų komandos prašymu ŽŪIKVC pateikė šiuos papildomus duomenis apie ūkių perėmėjus pagal šią priemonę: deklaruotą žemės plotą, ūkių specializaciją ir galvijų skaičių. Duomenys apie ūkių perėmėjus ir pareiškėjus KPP stebėsenai įdomūs tuo, kad jie parodo galutinį šios KPP priemonės taikymo rezultatą. Toliau šiame skyriuje parodysime, kokie žemės ūkio subjektai perėmė anksti pasitraukusiųjų ūkius, ir ar šios priemonės taikymas pasiekė pageidaujamą tikslą – užtikrinti žemės ūkio valdų gyvybingumą ir našumą stambinant ūkius.

13 lentelėje pateikiamas ūkių skaičius pagal deklaruotą žemės plotą perėmėjų ūkiuose 2009 m. Vidutinis šių ūkių dydis – 48,3 ha. Taip yra todėl, kad daugumoje perėmėjų ūkių yra daugiau kaip 50 ha (18 proc.) deklaruotų žemės plotų. 14 lentelėje pateikiamas ūkių skaičius pagal deklaruotą žemės plotą pareiškėjų ūkiuose 2008 m. iki ūkių perdavimo. Vidutinis šių ūkių dydis – 12,6 ha. Iš duomenų matyti, kad vidutinis ūkio dydis po ūkio perėmimo padidėjo beveik 4 kartus. Tai rodo, jog priemonės tikslas – ūkių stambinimas siekiant ūkių gyvybingumo ir našumo – 2008 m. buvo sėkmingai įgyvendintas.

13 lentelė. Ūkių skaičius pagal deklaruotą žemės plotą perėmėjų ūkiuose 2009 m.

0 ha	1–3 ha	4–5 ha	6–10 ha	11–20 ha	21–50 ha	50–100 ha	100–200 ha	>200 ha	Iš viso
124	56	59	138	167	205	91	41	31	912
14 %	6 %	7 %	15 %	18 %	22 %	10 %	5 %	3 %	100

Šaltinis: sudaryta autorių pagal ŽŪIKVC duomenis

14 lentelė. Ūkių skaičius pagal deklaruotą žemės plotą pareiškėjų ūkiuose 2008 m. sausio 1d.

0 ha	1–3 ha	4–5 ha	6–10 ha	11–20 ha	21–50 ha	>50 ha	Iš viso
0	208	96	198	271	128	11	912
0 %	23 %	11 %	22 %	30 %	14 %	1 %	100

Šaltinis: sudaryta autorių pagal NMA duomenis.

15 lentelėje pateikiami duomenys apie pareiškėjų ūkių specializaciją, o 16 lentelėje – apie perėmėjų ūkių specializaciją. Iš duomenų matyti, kad perėmėjai daugiau užsiima javų ir kitų niekam nepriskirtų augalų auginimu, grūdinių, ankštinių ir aliejingų sėklų augalų auginimu bei mišriu žemės ūkiu. Daug mažiau perėmėjų ūkių savininkų užsiima pienininkyste ir pieninių galvijų auginimu – 95 ūkiai, nors šiuo verslu buvo užsiimama net 267 pareiškėjų ūkiuose. Nors tarp perėmėjų net 278 ūkių savininkai užsiima javų ir kitų niekam nepriskirtų augalų auginimu, tačiau šiuo verslu buvo užsiimama net 411 pareiškėjų ūkiuose. Apskritai pagal gautų duomenų pasiskirstymą galima daryti išvadą, kad priemonės įgyvendinimas 2008 m. akivaizdžiai prisidėjo ne tik prie ūkių stambėjimo, bet ir prie žemės ūkio struktūros pokyčių. Gerokai sumažėjo ūkių, kuriuose auginami javai, kiti niekam nepriskirti augalai, užsiimama pienininkyste ir pieninių galvijų auginimu, smarkiai išaugo ūkių veiklos įvairovė.

15 lentelė. Pareiškėjų ūkių specializacija 2008 m. sausio 1 d.

Pareiškėjų ūkių specializacija	Ūkių skaičius
Javų ir kitų niekam nepriskirtų augalų auginimas	411
Pienininkystė ir pieninių galvijų auginimas	267
Javų ir kitų niekam nepriskirtų augalų sėklininkystė	139
Galvijų auginimas ir penėjimas mėšai	43
Daržovių auginimas atvirame grunte	19
Bulvių auginimas	6
Žemės ūkio augalų auginimas, prekinė daržininkystė, sodininkystė	6
Kita	21
Iš viso	912

Šaltinis: sudaryta autorių pagal ŽŪIKVC duomenis.

16 lentelė. Perėmėjų ūkių specializacija 2009 m.

Perėmėjų ūkių specializacija	Ūkių skaičius
Javų ir kitų niekam nepriskirtų augalų auginimas	278
Grūdinių, ankštinių ir aliejingų sėklų augalų auginimas	209
Mišrus žemės ūkis	118
Pienininkystė ir pieninių galvijų auginimas	95
Daugiamečių augalų auginimas	27
Augalininkystė ir gyvulininkystė, medžioklė ir susijusių paslaugų veikla	25
Vienmečių augalų auginimas	20
Gyvulininkystė	15
Daržovių auginimas atvirame grunte	11
Galvijų auginimas ir penėjimas mėesai	10
Žemės ūkio augalų auginimas, prekinė daržininkystė, sodininkystė	5
Kita	99
Iš viso	912

Šaltinis: sudaryta autorių pagal ŽŪIKVC duomenis.

17 lentelėje pateiktas perėmėjų ūkių skaičius pagal turimų galvijų skaičiaus grupes 2009 m. rugpjūčio 1 d. Iš duomenų matyti, kad galvijai laikomi 489 perėmėjų ūkiuose iš 913, tai sudaro 54 proc. visų perėmėjų ūkių. Daugiausia perėmėjų ūkių (55 proc.) laikomi 1–5 galvijai. Taip pat daug perėmėjų (18 proc.) laiko 6–10 galvijų. Duomenys rodo, kad šiek tiek daugiau nei pusė perėmėjų yra smulkūs galvijų augintojai. Perėmėjų ūkiai, kuriuose auginama daugiau kaip 30 galvijų, sudaro tik 10 proc. visų perėmėjų ūkių. Kaip matome 16 lentelėje, būtent toks procentas perėmėjų ūkių (95 ūkiai) savininkų specializuojasi pienininkystės ir pieninių galvijų auginimo srityse. Kituose ūkiuose pienininkystė yra vienas iš verslų, arba papildomas verslas.

17 lentelė. Perėmėjų ūkių skaičius pagal turimų galvijų skaičiaus grupes 2009 m. rugpjūčio 1 d.

Galvijų skaičiaus grupės	1–5	6–10	11–20	21–30	>30	Iš viso
Perėmėjų ūkių skaičius	269	88	57	23	52	489
Perėmėjų ūkių skaičius proc.	55 %	18 %	12 %	5 %	10 %	100 %

Šaltinis: sudaryta autorių pagal ŽŪIKVC duomenis.

Apibendrinami šio poskyrio analizės rezultatus galime daryti tokias išvadas:

- vidutinis ūkio dydis po ūkio perėmimo padidėjo beveik 4 kartus. Tai rodo, kad priemonės tikslas – ūkių stambinimas, siekiant ūkių gyvybingumo ir našumo – iki šiol buvo sėkmingai pasiektas;
- gerokai sumažėjo ūkių, kuriuose auginami javai, kiti niekam nepriskirti augalai, užsiimama pienininkyste ir pieninių galvijų auginimu, smarkiai išaugo ūkių veiklos įvairovė;
- dauguma ūkių perėmėjų yra galvijų augintojai ir dažniausiai smulkūs, nes užsiima šia veikla greita savo pagrindinės specializacijos.

3.3. Rezultato rodiklis: Į rinką besiskverbiančių ūkių skaičius

3.3.1. Apibrėžimas, skaičiavimo metodai ir jų apribojimai

Į rinką besiskverbiančių ūkių skaičiaus rodiklis skaičiuojamas Programos I krypties priemonei „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. Parama pagal šią priemonę skirta pareiškėjams, kurių valdos dydis buvo 2–3,99 EDV. Šie pareiškėjai turėjo pateikti verslo planą įsipareigodami per trejus metus žemės ūkio valdos dydį padidinti 20 proc. Paramos dydis siekė 1500 eurų vienam ūkiui per metus. KPP nurodoma, kad per 2007–2013 m. programos laikotarpį į rinką besiskverbiančių ūkių skaičius turi pasiekti 3 tūkst.

Pagal NMA ir ŽŪIKVC pateiktus duomenis suskaičiavome EDV padidėjimą per 2008 m. paramos gavėjų pagal priemonę „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ūkiuose. NMA pateikė duomenis apie EDV dydį, nurodytą paramos gavėjų paraiškose, o ŽŪIKVC – EDV dydį 2009 m. sausio 1 d. Turėdami šiuos duomenis pagal pokyčio skaičiavimo formulę apskaičiavome EDV padidėjimą. Šie duomenys atskleidžia, kaip minėtiems ūkiams sekasi skverbtis į rinką ir tapti konkurencingais prekybiniais ūkiais. Kaip buvo rašyta, į rinką besiskverbiančiais ūkiais laikomi ūkiai, kurie atitinka šį kriterijų – per trejus metus jų žemės ūkio valdos padidėja 20 proc. Kadangi nuo paramos skyrimo dar nėra praėję treji metai, šioje ataskaitoje įvertiname paramos gavėjų pažangą, pasiektą per metus, siekdami parodyti, kokia ekonominė šios priemonės paramos gavėjų padėtis.

3.3.2. Rezultato rodiklio kiekybinės reikšmės ir prognozės

Kaip matyti iš 18 lentelės, žemės ūkio valdos EDV kitimas šiuose ūkiuose yra labai įvairus, todėl labai skirtinga šių ūkių ekonominė padėtis. 54 proc. pusiau natūrinių ūkių EDV padidėjo, tačiau 46 proc. pusiau natūrinių ūkių EDV mažėjo. Tokia didelė pusiau natūrinių ūkių dalis, kuriuose EDV mažėjo, kelia susirūpinimą. Mažėjimas greičiausiai atsirado todėl, kad paramos pagal šią priemonę dydis siekė 1500 eurų vienam ūkiui per metus ir parama negalėjo turėti didesnės įtakos žemės ūkio valdos EDV didėjimui, o kitos paramos šie ūkiai negavo. Įgyvendindami parengtus verslo planus šios paramos gavėjai turėjo daugiausia naudoti nuosavas (ar skolintas) lėšas, o gaunama parama dažniausiai buvo panaudojama mažinant apyvartinių lėšų trūkumą. Kadangi šių paramos gavėjų ūkiai yra dar palyginti maži ir neveiksmingi, jiems buvo sunku įgyvendinti skverbimosi į rinką planus konkuruojant su jau įsitvirtinusiiais prekybiniais ūkiais.

Iš 18 lentelės duomenų matyti, kad šiais metais minėtą kriterijų – žemės ūkio valdos EDV padidinti 20 proc. – atitinka tik 70 pusiau natūrinių ūkių iš 379, t. y. 18,5 proc. 36 proc. pusiau natūrinių ūkių

EDV padidėjo, bet dar nepasiekė užsibrėžto tikslo. Kaip rašoma 3.1 poskyryje, 2008 m. pusiau natūrinių ūkių savininkai nemažai investavo siekdami padidinti savo ūkių pajėgumą, todėl tikėtina, kad šiais metais investicijos duos rezultatų ir ūkių rodikliai gerės. Iki šios priemonės tarpinės peržiūros liko maždaug dveji metai, todėl rezultatai dar gali gerokai pasikeisti.

18 lentelė. EDV padidėjimas ar sumažėjimas visuose ūkiuose, kurie gavo paramos pagal priemonę „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, 2008 m.

Ūkių skaičius pagal EDV padidėjimą ar sumažėjimą, proc.											
<-30	-29- -21	-20- -16	-15- -11	-10- -6	-5-0	0<5	6-10	11- 15	16- 20	21- 30	> 30
16	25	26	26	33	48	36	37	36	26	30	40

Šaltinis: ŽŪIKVC, NMA duomenys ir autorių skaičiavimai.

19 lentelėje pateikiami valdų skaičius EDV padidėjimo aspektais pusiau natūriniuose ūkiuose, esančiuose didelio nepalankumo ūkininkauti vietovėse ir gavusiuose paramos pagal priemonę „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. Iš pateiktų duomenų galime daryti išvadą, kad nepalankumas ūkininkauti neturi didesnės neigiamos įtakos EDV augimui. Netgi priešingai intuityviai logikai savivaldybėse, priskiriamose didelio nepalankumo ūkininkauti kategorijai, valdų, kurių EDV per 2008 m. padidėjo, dalis yra šiek tiek didesnė nei vidutiniškai tarp gavusiųjų paramos.

19 lentelė. EDV padidėjimas ar sumažėjimas ūkiuose, esančiuose didelio nepalankumo ūkininkauti vietovėse, kurie gavo paramos pagal priemonę „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, 2008 m.

Rajonų savivaldybės, priskiriamos didelio nepalankumo ūkininkauti kategorijai	Ūkių skaičius pagal EDV padidėjimą ar sumažėjimą, proc.											
	<-30	-29- -21	-20- -16	-15- -11	-10- -6	-5- 0	0<5	6- 10	11- 15	16- 20	21- 30	>30
Švenčionių												
Molėtų	1	1				3	1	1	3			
Zarasų				1		2		2				2
Ignalinos				1			2		1		3	4
Trakų	1							1				
Varėnos												
Iš viso	2	1		2		5	3	4	4		3	6

Šaltinis: ŽŪIKVC, NMA duomenys ir autorių skaičiavimai.

Kaip buvo numatyta šios ataskaitos 2.2 poskyryje, siekėme įvertinti EDV padidėjimą ar sumažėjimą pusiau natūriniuose ūkiuose pagal žemės ūkio sektorius. Rėmėmės NMA duomenimis apie gaminamos produkcijos rūšį ūkiuose, kurių savininkai gavo paramos pagal priemonę „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. Nustatėme, kad pusiau natūriniuose ūkiuose paprastai užsiimama mišria žemės ūkio veikla. Norint įvertinti minėtos priemonės įtaką šių ūkių specializavimuisi reikalingą kur kas detalesnę analizę.

3.3.3. Išvados ir rekomendacijos

Apibendrinami šio poskyrio analizės rezultatus galime daryti tokias išvadas:

- žemės ūkio valdos EDV kitimas ūkiuose, kurių savininkai gavo paramos pagal priemonę „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, labai įvairus, todėl šių ūkių ekonominė padėtis labai skiriasi: 54 proc. pusiau natūrinių ūkių EDV padidėjo, tačiau 46 proc. pusiau natūrinių ūkių EDV mažėjo;
- per pastaruosius metus žemės ūkio valdos EDV padidėjo 20 proc. 70 pusiau natūrinių ūkių iš 379, t. y. 18,5 proc.; 2008 m. pusiau natūrinių ūkių savininkai nemažai investavo siekdami padidinti savo ūkių pajėgumą, todėl tikėtina, kad kitais metais ūkių rodikliai pagerės;
- vietovės nepalankumas ūkininkauti kol kas neturi neigiamos įtakos EDV augimui;
- pusiau natūriniuose ūkiuose paprastai užsiima mišria žemės ūkio veikla. Norint nustatyti priemonės įtaką šių ūkių specializavimuisi būtų reikalingas detalus vertinimas.

3.4. Rezultato rodiklis: Bendras sukurtų darbo vietų skaičius

Šiame poskyryje glaustai aptariami sudaryti žemės ūkio ir miškininkystės (A) bei maisto pramonės (DM) sektorių dalinės pusiausvyros ekonometriniai modeliai, naudojami nustatant KPP priemonių įtaką įvairiems rezultato rodikliams. Daugiausia dėmesio skiriama užimtųjų skaičiui, nors modelis taikytinas ir kitų makroekonominių rodiklių analizei. Čia pat analizuojami pirmi empirinio modeliavimo rezultatai.

3.4.1. Modeliuojamo rodiklio problemiškas, pradinė modelio specifikacija ir kiti modeliavimo aspektai

Empiriniam poveikio darbo vietoms vertinimui aktualus rodiklis yra darbo vietų skaičiaus pasikeitimas dėl kaimo plėtros programos (KPP) priemonių įgyvendinimo. Įvadinėje ataskaitoje buvo minima, kad bendros sukurtos darbo vietos skaidytinos į projekto metu (tikslingai) sukurtas *laikinas* ir *nuolatinės* darbo vietas, taip pat *papildomas* darbo vietas, atsiradusias pasibaigus projektui. Ekonometriniame modelyje bendrą dėl projekto įgyvendinimo sukurtų darbo vietų skaičių traktuosime kaip projekto metu sukurtų ir po projekto įgyvendinimo atsiradusių papildomų darbo vietų sumą. Pažymėtina, kad dėl imitacinių eksperimentų specifikos šis rodiklis taip pat apima ne tik naujai sukurtų, bet ir dėl KPP paramos *išsaugotų* ir *prarastų* darbo vietų skaičių sumą. Tokiu būdu šis rodiklis suvokiamas kaip *grynasis* (angl. *net*) dydis.

20 lentelė. Laisvos ir užimtose darbo vietose žemės ūkyje ir miškininkystėje

Laikotarpis (metai, ketvirtis)	Iš viso pagal darbuotojų skaičių		Ūkiai ar įmonės, kuriuose dirba nuo 1 iki 9 darbuotojų		Ūkiai ar įmonės, kuriuose dirba 10 ir daugiau darbuotojų	
	Laisvos ¹²	Užimtose ¹³	Laisvos	Užimtose	Laisvos	Užimtose
2005K1	10	30763	4	2668	6	28095
2005K2	104	34254	15	2562	89	31692
2005K3	43	33995	21	2490	22	31505
2005K4	133	32066	22	2292	111	29774
2006K1	198	31539	7	3218	191	28321
2006K2	149	34693	6	3883	143	30810
2006K3	324	33610	35	3163	289	30447
2006K4	209	31670	7	3237	202	28433
2007K1	347	31318	13	2171	334	29147
2007K2	313	33067	11	2274	302	30793
2007K3	446	32946	68	2420	378	30526
2007K4	390	30948	76	2317	314	28631
2008K1	369	30400	19	2671	350	27729
2008K2	266	32325	16	2888	250	29437
2008K3	230	32219	22	2726	208	29493
2008K4	56	29853	3	2671	53	27182

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV.

Pažymėtina, kad darbo vietų išsaugojimas gali būti vienas svarbiausių KPP priemonių poveikių, nes Rytų Europos šalyse žemės ūkyje vyraujančios išlikimo strategijos (kuomet siekiama išsaugoti esamas darbo vietas, bet nėra sprendžiamas pelno maksimizavimo uždavinys, leidžiantis optimizuoti darbo vietų skaičių) neskatina iš esmės naujų darbo vietų kūrimosi. 20 lentelėje pateikta laisvų darbo vietų skaičiaus dinamika rodo, jog sunkmečiu išlikimo strategija tampa dar aktualesnė. Pirmiausia mažėja neužimtų (laisvų) darbo vietų skaičius. Atsižvelgiant į šias mažėjimo tendencijas darbo vietų išsaugojimą galima interpretuoti kaip bendrojo užimtumo didėjimą palyginti su scenarijumi be KPP priemonių paramos (žr. 3.4.2 skirsnį apačioje).

Kitas rodiklio pasirinkimo ypatumas siejamas su tuo, kad bendrasis darbo vietų skaičius gali būti matuojamas kaip faktinis dydis (kiek iš viso įdarbinta žmonių) ir kaip sąlyginis darbuotojų skaičius (rodiklis, atspindintis kiek žmonių dirba visą įmonėje (ūkyje) įprastą darbo dieną). Nors šių dviejų rodiklių dinamika yra vienoda (rodikliai kointegruoja), vidutiniškai faktinis užimtųjų skaičius yra 12,6 proc. didesnis žemės ūkio ir miškininkystės bei 10,2 proc. maisto pramonės sektoriuje. Pažymėtina, kad ekonominės teorijos apribojimus (ekonominis pajėgumas gaminti produktus) geriau atitinka sąlyginis darbuotojų skaičius, tačiau socialiniu (užimtumo) požiūriu bendras užimtųjų skaičius yra svarbesnis. Tokiu būdu, (5)–(9) lygtis buvo nuspręsta papildyti dar viena kointegravimo lygtimi:

$$(14) \text{ Bendras darbuotojų skaičius: } Y_6 = f(Y_3).$$

Remdamiesi 2.3 skyriuje išdėstyta metodologija KPP priemonės (kryptis) suskirstėme į 4 poveikio grupes (žr. 22 lentelę): (a)

¹² Laisva darbo vieta – naujai sukurta, neužimta arba artimiausiu metu tapsianti laisva mokamo darbo vieta, dėl kurios darbdavys imasi ir yra pasirengęs toliau imtis aktyvių veiksmų ieškodamas tinkamo kandidato ne iš tos pačios įmonės ir į kurią iš karto ar per tam tikrą laikotarpį ketina priimti tinkamą kandidatą. Laisvų darbo vietų tyrimo objektas – į imtį patekusi įmonė, įstaiga ar organizacija. Apklausiamos visų rūšių ir nuosavybės formų įmonės, įstaigos ar organizacijos, kurios reprezentuoja numatytas tirti ekonominės veiklos rūšis.

¹³ Užimta darbo vieta – darbo vieta, kurioje mokamą darbą dirba samdomasis darbuotojas. Užimtose darbo vietose skaičiuojamos tuo pačiu STD tyrimu kaip ir laisvos darbo vietos.

investicijos į fizinį kapitalą (Z_1), (b) investicijos į viešąją infrastruktūrą (Z_2), (c) investicijos į žmonių mokymą (Z_3) ir (d) išmokos ar kompensacijos (Z_4). Toks išdėstymas atspindi nevienodą priemonių poveikio pobūdį ir leidžia KPP priemonių išmokas pagrįstai traukti į (5)–(9), (14) lygtis.

Nepaisant to, kad šiame empirinio modeliavimo etape užduotis formuluojama tik vienam iš (5)–(9), (14) rodiklių (sąlyginiam darbuotojų skaičiui arba bendrajam darbuotojų skaičiui), preliminarūs empirinio vertinimo rezultatai rodo, kad esminiai netiesioginiai poveikiai darbo vietų skaičiui yra daromi per poveikį materialinėms investicijoms ir kuriamai pridėtinei vertei, todėl visam poveikiui nustatyti tikslinga nurodytas lygtis vertinti kartu kaip sistemą. Ji yra rekursinė, tačiau lygčių liekamieji nariai koreliuoti, todėl vertinimui pasirinkome SUR (angl. *seemingly unrelated regression*) metodą.

21 lentelė. KPP priemonių priskyrimas Z_i rodikliams

Priemonės Nr.	Priemonės pavadinimas	KPP priemonių svoriai, proc.			
		Z_1	Z_2	Z_3	Z_4
I. KRYPTIS „Žemės, maisto ir miškų ūkio sektoriaus konkurencingumo didinimas“					
1	Profesinio mokymo ir informavimo veikla			100	
3	Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas	100			
4	Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos				100
5	Pusiau natūrinis ūkininkavimas	100			
6	Žemės ūkio valdų modernizavimas	100			
7	Miškų ekonominės vertės didinimas	100			
9	Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas	100			
8	Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra		100		
2. KRYPTIS „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“					
1	Agrarinės aplinkosaugos išmokos				100
2	Pirmas žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku	100			
3	Pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	100			
7	„Natura 2000“ išmokos ir išmokos, susijusios su direktyva 200/60/EC				100
9	Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves				100
8	„Natura 2000“ išmokos				100
6	Miškų apsaugos išmokos				100
3. KRYPTIS „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“					
1	Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos	100			
4. KRYPTIS „Leader“ įgyvendinimas					
3	Parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti			100	

Šaltinis: sudaryta autorių.

Makro-ekonometriniam modeliui reikalingi Lietuvos žemės ūkio (augalininkystės ir gyvulininkystės), miškininkystės ir medžioklės, maisto pramonės sektorių duomenys paimti iš Statistikos departamento prie LRV, Lietuvos banko ir NMA duomenų bazių. Modeliuojamas laikotarpis apima periodą nuo 2000 m. pirmojo ketvirčio iki 2008 m. ketvirtojo ketvirčio. Juos ir kitus rodiklius galima peržiūrėti *Zum db.xls* byloje.

Metinės KPP paramos apimtys konvertuotos į ketvirtinius taikant vidurkio atitikties kriterijų ir suglodinimo *Hodrick-Prescott* filtrą (suglodinimo parametras $\lambda = 1$). Modeliuojamiems rodikliams taip pat būdingi dideli sezoniniai svyravimai. Tačiau ekonomiškai ir statistiškai patikimus rezultatus galima gauti siejant tarpusavyje

rodiklius, kuriems nebūdingi sezoniniai svyravimai. Todėl visi rodikliai yra sezoniškai išlyginti X-12 filtru. Rodikliams taip pat atliekama logaritminė transformacija, motyvuojant tuo, kad makroekonominiams rodikliams labiau būdingi pastovūs santykiai, t. y. struktūriškai (o ne per absoliučius skirtumus) pastovūs sąryšiai. Tokiu būdu (5)–(9), (14) lygtis ir jų analogus tikslinga nagrinėti *log-log* forma.

3.4.2. Vertinimui naudojamas modelis

Šiame skirsnyje detalizuojamas 2.4 poskyryje apibūdintas modelis, pagal kurį skaičiuojamas KPP priemonių poveikis darbo vietų skaičiui. Kiekviename poskirnyje pateikiamos ir palyginamos (5)–(9), (14) modelio lygtys, sudarytos žemės ūkio ir miškininkystės (A) ir maisto pramonės (DM) sektoriams. Pažymėtina, kad visi įvertinti parametrai yra statistiškai reikšmingi 5 proc., o dauguma ir 1 proc. reikšmingumo lygmeniu. Naudojami kintamųjų pažymėjimai nurodyti 2 priede. Ekonometriniai skaičiavimai atlikti *E-Views 6.0* programine įranga.

3.4.2.1. *Bendrojo darbuotojų skaičiaus* lygtys:

$$\text{dlog}(E_A) = -0,51 \log(E_A(-1)) + 0,53 \log(E_SAL_A(-1)) + 0,64 \text{dlog}(E_SAL_A) + \varepsilon$$

[-6,62]

$$R^2 = 0,87, DW=1,87.$$

$$\text{dlog}(E_DM) = -0,9 \log(E_DM(-1)) + 0,92 \log(E_SAL_DM(-1)) + 0,95 \text{dlog}(E_SAL_DM) + \varepsilon$$

[-6,28]

$$R^2 = 0,93, DW=1,46.$$

Pastabos:

- log() žymi natūrinio logaritmo transformaciją;
- skliausteliai, esantys po kintamojo, rodo pavėlinimo eilę (pavyzdžiui, $E_A(-1)$ reiškia, kad imama praeito ketvirčio reikšmė);
- dlog() žymi logaritmų skirtuminę transformaciją ($\text{dlog}(X) = \log(X) - \log(X(-1))$), taip transformuotas dydis apytiksliai lygus rodiklio augimo tempui;
- po paklaidų korekcijos parametru nurodyta t statistikos reikšmė [-6,62]; kuo ji mažesnė, tuo didesnė tikimybė, kad surastas ilgojo laikotarpio sąryšis yra iš tikrųjų kointegravimo, o ne klaidingos (angl. spurious) regresijos;
- norint surasti ilgojo laikotarpio (kointegravimo sąryšio) elastingumą kuriam nors rodikliui (pavyzdžiui, sąlyginiam darbuotojų skaičiui) reikia parametru, esantį prie logaritmo, padalyti iš paklaidų korekcijos parametro modulio (mūsų atveju $0,53/0,51 = 1,04$);
- pakoreguotas R^2 rodo determinacijos koeficiento reikšmę; kuo šis rodiklis yra arčiau vieneto, tuo didesnė dispersijos dalis yra paaiškinta modeliu. Pavyzdžiui, $R^2 = 0,93$ rodo, kad paklaidų korekcijos modelis (PKM) paaiškina apie 93 procentus stebėjimų kintamumo. Pažymėtina, kad augimo tempo modeliams šis rodiklis nebūtinai turi būti didelis (ypač kuomet pasikeičia augimo kryptis arba reikšmės artimos nuliui), tačiau reikšmės didesnės negu 0,5 rodo pakankamai aukštą modeliutos dalies atitikmenį faktiniams stebėjimams;
- Durbin'o Watsan'o statistika, artima 2, rodo, kad liekanos (ε) nėra pirmos eilės autokoreliuotos (t. y. modelio parametru įvertinimai nėra paslinkti). Tai reiškia, kad atliekant imitacinius eksperimentus gautos reikšmės bus statistiškai adekvačios.

Iš įvertintų lygčių parametru matyti, kad sąlyginis darbuotojų skaičius ir bendras darbuotojų skaičius tarpusavyje labai tarpriai susiję. Ilgojo laikotarpio pasikeitimai atitinka vienetinį apribojimą, ekvivalentų tam, kad darbo savaitės ilgis nagrinėjamuose sektoriuose yra gana pastovus. Tokiu būdu turint vieno rodiklio reikšmių prognozes nesunku apskaičiuoti kito rodiklio reikšmes. Galutinius imitacinių eksperimentu rezultatus suformulavome abiemis rodikliams (žr. 3 priedą), tačiau rezultato lentelėse pateikiamas bendrasis darbuotojų skaičius.

3.4.2.2. Sąlyginio darbuotojų skaičiaus lygtys:

$$\begin{aligned} \text{dlog}(E_SAL_A) &= -0,57 \log(E_SAL_A(-1)) + 0,13 \log(VA_A_R(-6)) + 1,12 \\ &\quad [-13,53] \\ &- 0,04 \log(I_A(-4)) + 0,36 \log(W_B_A(-1)/W_B_A(-5)) - 0,00037 Z_ZK(-7) + \varepsilon \\ R^2 &= 0,9, DW=2,19. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{dlog}(E_SAL_DM) &= -1,17 \log(E_SAL_DM_SA(-1)) + 6,67 - 0,41 \log(W_B_DM) - 0,022*U(-5) \\ &\quad [-9,68] \\ &+ 0,1 \log(X_DM) - 0,0007 Z_FK(-5) - 0,06 \log(I_DM(-2)) - 0,024*D(U(-4)) - \\ &0,12*F02Q1 + \varepsilon \\ R^2 &= 0,7, DW=1,66. \end{aligned}$$

Materialinių investicijų ir sukurtos pridėtinės vertės poveikiai, kaip ir buvo tikėtasi, atitinkamai atvirksčiai ir tiesiogiai veikia modeliuojamo rodiklio lygį ilguoju laikotarpiu, be to, daromas poveikis vėluoja maždaug metus. KPP priemonių tiesioginiai poveikiai nėra labai dideli, tačiau čia ryškėja tendencija, kad fizinio kapitalo priemonės (Z_FK) labiau veikia maisto perdirbimo įmones, o žmonių mokymai (Z_ZK) ir, kaip toliau matysime, tiesioginės išmokos (Z_TIK) – žemės ūkio ir miškininkystės rodiklius. Antrojoje lygtyje taip pat naudojamas fiktyvus kintamasis, kuriuo žymimas galimas struktūrinis duomenų lūžis dėl pakeistos sąlyginio darbuotojų skaičiaus skaičiavimo metodologijos.

3.4.2.3. Materialinių investicijų lygtys:

$$\begin{aligned} \text{dlog}(I_A) &= -0,91*\log(I_A(-1)) + 0,37 \log(X_MILK_EGS(-3)) + 0,52 \text{dlog}(TUI_A(-2)) \\ &\quad [-9,33] \\ &- 0,11 R(-1) + 0,01 Z_TIK(-3) + 0,26 \text{dlog}(TUI_A(-1)/TUI_A(-2)) + \varepsilon \\ R^2 &= 0,68, DW=2. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{dlog}(I_DM) &= -1,09 \log(I_DM(-1)) + 0,08 U(-1) + 0,69 \log(VA_DM_N(-2)) \\ &\quad [-7,21] \\ &- 0,03*R(-6) + 1,65*\text{dlog}(VA_DM_N(-1)) + 0,008 Z_FK(-6) + \varepsilon \\ R^2 &= 0,61, DW=1,76. \end{aligned}$$

Gana didelė materialinių investicijų žemės ūkyje ir miškininkystėje dalis priklauso nuo tiesioginių užsienio investicijų srauto (TUI_A). Tai rodo galimą užsienio šalies investuotojos technologijų atėjimą į Lietuvos rinką. Taip pat materialines investicijas skatina eksportuojamų pieno produktų apimtis. Tiesioginės išmokos ir kompensacijos (Z_TIK) skatina investuoti į materialųjį turtą, o ūkio modernizavimo projektai (Z_FK) labiau palankūs maisto pramonės bendrovėms. Pastarosios ekonometrinė lygtis būdinga agreguotai įmonių investicijų lygčiai (priklausomybė nuo pavélintų pajamų (VA_DM_N) – reinvesticijos, ir galimybės skolintis vidaus rinkoje (R)). Kadangi investicijų rodiklis yra pateiktas to meto kainomis (nominaliai), visi lygčių dydžiai taip pat yra nominalieji. Dideli vėluojantys poveikiai reiškia, kad KPP priemonių poveikis taip pat vėluos maždaug vienerius pusantrų metų.

3.4.2.4. BPV defliatoriaus lygtys:

$$\begin{aligned} \text{dlog}(P_A) &= -1,21 \log(P_A(-1)) - 0,48 \log(P_OIL(-4)) - 0,90 \log(VA_A_R(-2)) + \\ &\quad [-10,02] \\ &8,32 + 1,21 \text{dlog}(W_B_A(-3)/W_B_A(-7)) + 2,45 \log(P_Y) + 0,03 Z_VI(-2) \\ &- 1,66 \text{dlog}(VA_A_R(-1)) + \varepsilon \\ R^2 &= 0,75, DW=2. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{dlog}(P_DM) &= -0,45 \log(P_DM(-1)) - 1,95 + 0,13 \log(W_B_DM(-1)) + \\ &\quad [-4,63] \\ &0,23 \log(P_MA/P_Y) + 0,05 \text{dlog}(P_OIL) + \varepsilon \\ R^2 &= 0,43, DW=2. \end{aligned}$$

Žemės ūkio produkcijos kainos priklauso nuo to, ar metai buvo derlingi (VA_A_R), ir nuo bendrojo BVP defliatoriaus (P_Y). Ilgalaikis (kointegravimo) sąryšis su naftos kaina yra atvirkštinis, bet nėra tiesiogiai interpretuotinas. Maisto pramonės kainos priklauso nuo to, kaip kinta maisto produktų suderintas vartotojų kainų indeksas (P_MA) bendro BVP defliatoriaus atžvilgiu. Abiejose lygtyse atsižvelgiama į atlyginimų dalį įmonių ar ūkių bendrųjų išlaidų struktūroje.

3.4.2.5. BPV lygtys:

$$\begin{aligned} \text{dlog}(VA_A_R) = & -0,82 \log(VA_A_R(-1)) + 0,26 \log(E_SAL_A) + 0,47 \log(Y_R(-2)) + \\ & [-6,4] \\ & 0,15 \text{dlog}(TUI_A(-2)) - 0,006 Z_ZK(-1) + 0,89 \text{dlog}(Y_R(-1)) + 0,14 \text{dlog}(TUI_A(-1) / \\ & TUI_A(-2)) + \varepsilon \\ R^2 = & 0,61, DW=1,97. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{dlog}(VA_DM_R) = & -1 \log(VA_DM_R(-1)) + 0,06 \log(I_DM(-1)) + 0,11 \log(E_SAL_DM(-1)) \\ & [-8,18] \\ & + 0,32 \log(Y_R(-1)) + 0,19 \log(M_DM(-1)) + 0,66 \text{dlog}(Y_R) + 0,001 Z_FK(-2) \\ & + \varepsilon \\ R^2 = & 0,6, DW=2,21. \end{aligned}$$

Abi lygtys atspindi įprastas mažėjančios masto gražos gamybos funkcijas, kur realusis BVP rodiklis atitinka kapitalui tenkančią gamybos funkcijos dalį. Žemės ūkyje, kaip ir materialinių investicijų lygtyje, taip pat svarbios tiesioginės užsienio investicijos (TUI_A). Trumpuoju laikotarpiu maisto produktų gamintojai, be kitų veiksnių, priklauso ir nuo žaliavų importo (M_DM).

3.4.2.6. Vidutinio bruto darbo užmokesčio lygtys:

$$\begin{aligned} \text{dlog}(W_B_A) = & -0,79 \log(W_B_A(-1)) + 0,69 \log(W_B) - 0,047 \log(VA_A_R / I_A) + \\ & [-7,27] \\ & 0,19 \log(VA_A_R / E_SAL_A) + 0,001 Z_TIK(-1) + \varepsilon \\ R^2 = & 0,59, DW=1,24. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{dlog}(W_B_DM) = & -0,62 \log(W_B_DM(-1)) + 0,62 \log(W_B) - 0,0004 Z_FK(-1) \\ & [-6,08] \\ & - 0,001 * d(Z_FK) + \varepsilon \\ R^2 = & 0,74, DW=2,26. \end{aligned}$$

Šie sąryšiai parodo, kad ilguoju laikotarpiu vidutinė atitinkamo sektoriaus bruto darbo užmokesčio apimtis kointegruoja su bendru šalies darbo užmokesčio trendu. Žemės ūkio sektoriuje taip pat svarbūs kapitalo (investicijų) ir darbo našumo rodikliai. Atlyginimus žemės ūkio sektoriuje iš dalies kompensuoja tiesioginės išmokos ir kompensacijos (Z_TIK).

3.4.3. Rezultato rodiklio kiekybinės reikšmės

KPP priemonių poveikiui apskaičiuoti pagal specifikuotus modelius yra naudojami dviejų tipų scenarijai. Pirmajame (baziniame) scenarijuje nagrinėjamas atvejis, kuomet yra skiriama KPP lėšų pagal I, II, III (2007–2008 m. pagal šią kryptį paramos išmokėta nebuvo) ir IV kryptis. Dėl „plius du metai“ ES paramos skyrimo taisyklės, modeliuojant taip pat buvo atsižvelgta į 2004–2006 m. paramos poveikius 2007 bei 2008 metais. Tam praeito laikotarpio priemonės buvo išskaidytos pagal intervencines kryptis į fizinio kapitalo, viešosios infrastruktūros (tiesa, tokių projektų nagrinėjamoju laikotarpiu nebuvo), žmonių mokymo ir informavimo bei tiesioginių bei kompensacinių išmokų rodiklius.

Vertinamo rezultato rodiklio reikšmes apskaičiavome bazinio scenarijaus dinamines deterministines (neatsitiktines) prognozes lygindami su įvairiais (antrojo tipo) scenarijais, nesant paramos pagal visas kryptis ir pagal kurią nors vieną kryptį. Taip pat buvo išskirtas scenarijus priemonei „Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“. Poveikio dydžiai apibrėžiami kaip skirtumai tarp nurodytų scenarijų (n)esant paramos) užimtumo rodiklių. Papildomai atlikę stochastinio imitavimo¹⁴ analizę įsitikinome, kad modelio paklaida siekia 5–6 proc. (46–52 darbo vietų).

Eksperimentas atliktas modelį imituojuant laikotarpiu nuo 2006 m. pirmojo ketvirčio iki 2008 m. ketvirtojo ketvirčio. Apskaičiuoti poveikio lygiai pagal kiekvieną alternatyvų scenarijų pateikti 3 priede. 22 lentelėje pristatomi apibendrinti 2008 m. rezultatai pagal A ir DM sektorius (metinis atitinkamo rodiklio skirtumas).

22 lentelė. Rodiklio „Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, įskaitant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą“ planuota ir apskaičiuota kiekybinė reikšmė

Priemonė	KPP 2007–2013 m. kiekybinės reikšmės tikslas	2008 m. apskaičiuota kiekybinė reikšmė
KPP iš viso:		864
I kryptis		501
Profesinio mokymo ir informavimo veikla	-	
Naudojimasis konsultavimo paslaugomis	-	
Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas	-	
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	-	
Pusiau natūrinių ūkių rėmimas	-	
Žemės ūkio valdų modernizavimas	-	
Miškų ekonominės vertės didinimas	160	0
Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra	-	
Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas	400	21
II kryptis	-	363
Agrarinės aplinkosaugos išmokos		
Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	-	
Pirmas ne žemės ūkio paskirties žemės ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	-	
Miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių įdiegimas	-	
Pelno nesiekiančios investicijos miškuose	-	
Miškų aplinkosaugos išmokos	-	
„Natura 2000“ išmokos, susijusios su direktyva 200/60/EC	-	
„Natura 2000“ išmokos	-	
Išmokos ūkininkaujantiems su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietas	-	
III kryptis		
Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos	2. Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, priskaičiuojant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą	

¹⁴ Stochastinio imitavimo (Monte Karlo tipo) eksperimentuose papildomai atsižvelgiama į liekamųjų įvertintų lygčių narių empirinį pasiskirstymą. Todėl atliekant tokio tipo eksperimentus prie kiekvienos lygties papildomai pridedamas atsitiktinis triukšmas, kuris atitinka modelių nepaaiškintą kintamumo dalį. Atlikus 1000 tokių imitacijų, apskaičiuojamos empirinės prognozių charakteristikos: vidurkis, standartinis nuokrypis, pasikliautinieji intervalai. Paklaida apibrėžiama stochastinių eksperimentų vidurkį lyginant su neatsitiktine prognoze. Kita stabilumo charakteristika būtų standartinis nuokrypis, kuris yra didesnis už nurodytą skirtumą.

Priemonė	KPP 2007–2013 m. kiekybinės reikšmės tikslas	2008 m. apskaičiuota kiekybinė reikšmė
	<p>– 7 563</p> <p>1) pagal vietą: ūkininko ūkyje – 50 proc. / 3782 mikroįmonėje – 50 proc. / 3782</p> <p>2) pagal dirbančiųjų lytį vyrų – 50 proc. / 3782 moterų – 50 proc. / 3782</p> <p>3) pagal dirbančių asmenų amžių: iki 25 m. – 10 proc. / 378 nuo 25 iki 40 m. – 25 proc. / 946 per 40 m. – 65 proc. / 2458</p>	
Parama verslo kūrimui ir plėtrai	<p>1. Bendras sukurtų darbo vietų skaičius, priskaičiuojant individualiai veikiančius asmenis (dirbančius pagal verslo liudijimą arba individualios veiklos pažymą): 3500 vnt.</p> <p>1) pagal įdarbintų asmenų lytį: vyrų – 50 proc. / 1750 moterų – 50 proc. / 1750</p> <p>2) pagal įdarbintų asmenų amžių: iki 25 m. – 15 proc. / 525 25–40 m. – 30 proc. / 1050 vyresni kaip 40 m. – 55 proc. / 1925</p> <p>3) pagal įdarbintų asmenų veiklą: žemės ūkio veikla užsiimančių asmenų – 60 proc. / 2100 ne žemės ūkio veikla užsiimančių asmenų – 40 proc. / 1400</p>	
Kaimo turizmo veiklos skatinimas	<p>Bendras sukurtų darbo vietų (priskaičiuojant ir asmenims, dirbančius pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą) skaičius 4 tūkst.</p> <p>1) pagal dirbančių asmenų amžių: iki 25 m. – 5 proc. / 200 25–40 m. – 10 proc. / 400 vyresni kaip 40 m. – 85 proc. / 3,4 tūkst.</p> <p>2) pagal dirbančiųjų asmenų lytį: moterų – 50 proc. / 2 tūkst. vyrų – 50 proc. / 2 tūkst.</p> <p>3) pagal dirbančių asmenų veiklos pobūdį: asmenys, užsiimantys žemės ūkio veikla – 40 proc. / 1,6 tūkst. asmenys, užsiimantys ne žemės ūkio veikla – 60 proc. / 2,4 tūkst.</p>	
Kaimo atnaujinimas ir plėtra	–	
IV kryptis		
Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas	<p>Bendras sukurtų darbo vietų skaičius 2 tūkst. vyrų – 50 proc. / 1 tūkst. moterų – 50 proc. / 1 tūkst. Jauniems iki 30 m. asmenims – 8 proc. / 160.</p>	
Tarptertitorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas	<p>Bendras sukurtų darbo vietų skaičius (išskiriama pagal amžių ir lytį) 210 vnt. vyrų – 50 proc. / 105. moterų – 50 proc. / 105. Jauniems iki 30 m. asmenims – 10 proc. / 21.</p>	

Šaltinis: sudaryta autorių.

Pagal atliktus skaičiavimus iš viso per 2007–2008 m. laikotarpį buvo sukurta ar išsaugota apie 1388 darbo vietas, iš kurių 62 proc. (864 darbo vietas) sukurtos ar išsaugotos 2008 metais. Įgyvendinant II krypties priemones yra daromas poveikis užimtumui žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuje. O I krypties priemonės, kurios daugiausia yra ir fizinio kapitalo intervencinės srities priemonės, veikia maisto pramonės užimtumą. Tikėtina, kad KPP priemonių įgyvendinimo poveikis, nepaisant bendros užimtumo

mažėjimo tendencijos, 2009 m. bus dar didesnis, nes turėtų pasireikšti uždelsta paramos paskatintų investicijų grąža.

23 lentelė. Sektorių, lyties, amžiaus struktūros daugikliai

Lytis	Vyrai		Moterys	
Amžius	<25	>25	<25	>25
A	0,070095	0,555195	0,030167	0,344544
DM	0,059348	0,470078	0,037884	0,432689

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Statistikos departamento prie LRV duomenis.

Skaidant gautus bendruosius rodiklius pagal lytį reikia atkreipti dėmesį į tai, kad žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuje nagrinėjamoju laikotarpiu moterys sudarė vidutiniškai 37,47 proc., o apdirbamojoje pramonėje – apie 47,06 proc. visų užimtųjų. Iš jų jaunesnių kaip 25 moterų skaičius yra 8,05 proc., o 11,21 proc. vyrų populiacijoje. Šie daugikliai padeda apskaičiuoti amžiaus ir lyties daugiklius, pateiktus 23 lentelėje.

Šie svoriai leidžia užpildyti BSVS R.8(1) lentelės apatinę dalį. BSVS R.8(2) lentelę siūloma užpildyti *on-farm other* grafose įrašant žemės ūkio ir miškininkystės atitinkamus rodiklius, o *off-farm other* – maisto pramonės atitinkamus rodiklius. Primintina, kad tai tik preliminarus paramos poveikio įvertis, rodantis dėl KPP priemonių įgyvendinimo 2008 m. sukurtų bendrų, papildomų, išsaugotų ir prarastų užimtųjų darbo vietų skaičių.

3.4.4. Išvados ir rekomendacijos

Apibendrinami šio poskyrio analizės rezultatus galime daryti toliau išdėstomas išvadas.

- Ekonometrinis sektorinis dalinės pusiausvyros modelis empiriškai atitinka įmonės pelno maksimizavimo, o ūkių atveju – išlaidų minimizavimo uždavinį. Nagrinėjami sektoriniai rodikliai eksporto ir importo atžvilgiu tampriai susiję su pasauline ir šalies makroekonominė situacija.
- Bendrąjį išsaugotų ar naujai sukurtų žemės ūkio darbuotojų skaičių (ne)tiesiogiai veikia tiesioginių išmokų ar kompensacijų ir žmogiškųjų išteklių mokymo (informavimo) projektai. Maisto pramonės užimtumui statistiškai reikšmingesni materialiojo turto modernizavimo ir didinimo projektai.
- Pasireiškęs paramos suteikimo efektas išsaugotų ar naujai sukurtų vietų skaičiui 2008 m. yra 1,19 proc. (864 vietos) nuo sektorių užimtumo lygio. Tačiau vertinant rezultatus būtina atsižvelgti į kitame skirsnyje išdėstytus argumentus dėl vertinimo rezultatų ribotumo.
- Ekonometrinio vertinimo rezultatus galima iš esmės patikslinti analizei vietoj naudotų metinių duomenų pasirenkant ketvirtinius paramos suteikimo duomenis pagal Programos priemones, taip pat pagal 2004–2006 m. laikotarpiu suteiktą paramą.

3.4.5. Vertinimo rezultatų ribotumas

Dabartinis vertinimas atliktas remiantis statistiniais duomenimis iki 2008 m. ketvirtojo ketvirčio pabaigos, tačiau daugiausia lėšų bus įsisavinta 2009–2013 m. Be to, iš įvertintų lygčių matyti, kad

paramos poveikis gali turėti (ir turi) tam tikrą vėluojantį poveikį, kurio patikimai apčiuopti pagal dabartinius duomenis praktiškai neįmanoma, nes dauguma 2007–2013 m. laikotarpio lėšų dar tik planuojama įsisavinti. Nėgana to, lėšų įsisavinimo tempai pagal priemones yra labai nevienodi, o darbo vietų sukūrimo momentas (nuo pat lėšų įsisavinimo pradžios, tik projekto įgyvendinimo pabaigoje ir pan.) priklauso nuo konkretaus atvejo. Todėl pateiktas vertinimas yra labai preliminarus, ir gauti rezultatai turėtų būti interpretuojami turint galvoje šią riziką. Vertintojų nuomone, visapusiškas ir dvejonių dėl rezultatų daug mažiau keliantis vėlesnysis 2008 m. poveikio vertinimas galėtų būti atliktas maždaug 2010 m. rudenį, kai jau bus paskelbti 2009–2010 m. statistiniai duomenys ir nuo 2008 m. paramos įsisavinimo bus praėję bent pora metų. Lygiagrečiai bus gaunami kitų laikotarpių preliminarūs poveikio įvertinimai. Jie turėtų būti tikslinami ir papildomai analizuojami nurodyta linkme.

Apklauso anketa Nr. 1

(Anketa patobulinta pagal 2009 m. liepos mėn. atliktos apklausos rezultatus ir bus naudojama rengiant kitų metų ataskaitas)

I. INFORMACIJA APIE PROJEKTĄ

Paramos gavėjas	<input type="text"/>
KPP priemonė	<input type="text"/>
Žemės ūkio sektorius	<input type="text"/>
Paramos gavėjo teisinė forma	<input type="text"/>
Paramos gavėjo adresas	<input type="text"/>

II. VALDOS AR ĮMONĖS BENDROS PAJAMOS IR IŠLAIDOS IKI PARAMOS GAVIMO¹⁵

Dėmesio! Į pajamų ir išlaidų skaičiavimą nereikia įtraukti Nacionalinės mokėjimo agentūros išmokėtos paramos.

II.1. Kokios buvo bendros **pajamos** Jūsų valdoje ar įmonėje iki paramos gavimo (per 2008 m.)? Prašome įrašyti žemiau esančioje eilutėje bendrą pajamų sumą litais Jūsų valdoje ar įmonėje per 2008 m. Pajamas prašome nurodyti **tik iš žemės ūkio veiklos**.

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

II.2. Kokios buvo bendros **išlaidos** Jūsų valdoje ar įmonėje iki paramos gavimo (per 2008 m.)? Prašome įrašyti žemiau esančioje eilutėje bendrą išlaidų sumą litais Jūsų valdoje ar įmonėje per 2008 m. Išlaidas prašome nurodyti **tik iš žemės ūkio veiklos**.

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

II.3. Kiek sumokėjote **mokesčių** iki paramos gavimo (per 2008 m.)? Prašome įrašyti žemiau esančioje eilutėje bendrą sumokėtų mokesčių sumą litais Jūsų valdoje ar įmonėje per 2008 m. **Mokesčiai turi būti tik iš žemės ūkio veiklos (žemės mokestis, privalomojo sveikatos draudimo mokestis, PVM). Įmonėms – atitinkamai kiti mokesčiai.**

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

III. VALDOS AR ĮMONĖS BENDROS PAJAMOS IR IŠLAIDOS PO PARAMOS GAVIMO

Dėmesio! Į pajamų ir išlaidų skaičiavimą nereikia įtraukti Nacionalinės mokėjimo agentūros išmokėtos paramos.

III.1. Kokios buvo bendros **pajamos** Jūsų valdoje ar įmonėje gavus paramą (per 2009 m.)? Prašome įrašyti žemiau esančioje eilutėje bendrą pajamų sumą litais Jūsų valdoje ar įmonėje per 2009 m. Pajamas prašome nurodyti **tik iš žemės ūkio veiklos**.

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

III.2. Kokios buvo bendros **išlaidos** (išskyrus mokesčius) Jūsų valdoje ar įmonėje gavus paramą (per 2009 m.)? Prašome įrašyti žemiau esančioje eilutėje bendrą išlaidų sumą litais Jūsų valdoje ar įmonėje per 2009 m. Išlaidas prašome nurodyti **tik iš žemės ūkio veiklos**.

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

¹⁵ Anketa bus pritaikyta pagal poreikius įvairioms respondentų grupėms.

III.3 Kiek sumokėjote **mokesčių** (per 2009 m.)? Prašome įrašyti žemiau esančioje eilutėje bendrą sumokėtų mokesčių sumą litais Jūsų valdoje ar įmonėje per 2009 m. **Mokesčiai turi būti tik iš žemės ūkio veiklos (žemės mokestis, privalomojo sveikatos draudimo mokestis, gyventojų pajamų mokestis, PVM). Įmonėms atitinkamai kiti mokesčiai.**

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Papildoma informacija, paaiškinimai

--

(paramos gavėjo (jeigu paramos gavėjas – fizinis asmuo)
arba juridinio asmens vadovo
arba jo įgalioto asmens pareigų pavadinimas)

(parašas)

(vardas ir pavardė)

(projekto vadovo pareigų pavadinimas)

(parašas)

(vardas ir pavardė)

Naudojami kintamųjų pažymėjimai

Pažymėjimas	Veiklos, rodiklio pavadinimas
_A _DM	Žemės ūkis, medžioklė (A1) ir miškininkystė (A2) Maisto pramonė
_N _R	To meto kainomis Grandine susieta apimtimi Sezoniškai išlyginti
_MILK_EGS _BEEF _VEG_FR _WH	Pieno produktai ir paukščių kiaušiniai Mėsa ir mėsos produktai Vaisiai ir daržovės Grūdai ir grūdų produktai
X0 - Y X1 - G X2 - I X3 - X X4 - W_B X5 - ER X6 - R X7 - U X9 - VA X10 - M	Bendrasis vidaus produktas (BVP) Valdžios išlaidos Bendrosios vidaus investicijos Sektoriaus produkcijos eksportas Vidutinis darbo užmokestis šalyje Efektyvūs lito keitimo kurso indeksas Vidutinė paskolų palūkanų norma Nedarbo lygis Bendroji pridėtinė vertė (BPV) Sektoriaus produkcijos importas
Z1 - Z_FK Z2 - Z_VI Z3 - Z_ZK Z4 - Z_TIK	Investicijos į fizinį kapitalą pagal KPP priemones Investicijos į viešąją infrastruktūrą pagal KPP priemones Investicijos į žmonių mokymus pagal KPP priemones Tiesioginės išmokos ar kompensacijos pagal KPP priemones
Y1 - VA Y2 - I Y3 - E Y4 - W_B Y5 - P_MA	Bendroji pridėtinė vertė sektoriuje Materialinės investicijos Užimtųjų skaičius (iki 2005 m. pagal pagrindinę darbo vietą dirbančiųjų), g. b. ir EL Vidutinis mėnesinis bruto atlyginimas sektoriuje Maisto produktų suderintas vartotojų kainų indeksas SVKI

3 PRIEDAS

Pagrindiniai imitacinių eksperimentų rezultatai

Sukurtų ir išsaugotų darbo vietų skaičius (asm.).

	E		E_SAL		Z_FK			
	A	DM	A	DM				
2007K1	3	0	8	0	0	0	0	0
2007K2	60	0	83	0	0	0	0	0
2007K3	196	41	243	39	0	41	0	39
2007K4	370	154	418	145	0	154	0	145
2008K1	542	320	569	296	0	320	0	296
2008K2	677	386	669	347	0	386	0	347
2008K3	737	478	679	430	0	478	0	430
2008K4	701	687	590	624	0	687	0	624
I kryptis					Z_VI			
2007K1	0	0	0	0	0	0	0	0
2007K2	0	0	0	0	0	0	0	0
2007K3	0	42	0	40	0	0	0	0
2007K4	0	155	0	146	0	0	0	0
2008K1	-1	322	-1	298	0	0	0	0
2008K2	-4	386	-5	347	0	0	0	0
2008K3	-7	471	-9	424	0	0	0	0
2008K4	-8	664	-8	602	0	0	0	0
II kryptis					Z_ZK			
2007K1	3	0	8	0	0	0	0	0
2007K2	60	0	82	0	0	0	0	0
2007K3	195	-1	242	-1	0	0	1	0
2007K4	370	-1	418	-1	1	0	0	0
2008K1	543	-2	570	-2	0	0	0	0
2008K2	680	0	673	0	-2	0	-3	0
2008K3	744	7	687	6	-6	0	-7	0
2008K4	710	23	598	22	-11	0	-12	0
I krypties 9 priemonė					Z_TIK			
2007K1	0	-2	0	-2	3	0	8	0
2007K2	0	-1	0	0	60	0	82	0
2007K3	0	7	0	7	195	0	242	0
2007K4	0	25	0	23	370	0	418	0
2008K1	0	49	0	46	542	0	569	0
2008K2	0	56	0	50	679	0	671	0
2008K3	0	53	0	47	743	0	686	0
2008K4	0	46	0	41	712	0	601	0

Viešosios politikos ir
vadybos institutas
Gedimino pr. 50,
LT-01110 Vilnius
Tel. +370 5 262 0338
Faks. +370 5 262 5410
info@vpvi.lt
www.vpvi.lt

